

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА
МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

САМАРҚАНД ДАВЛАТ ЧЕТ ТИЛЛАР ИНСТИТУТИ

**ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ
КАФЕДРАСИ**

**“УМУМИЙ ПЕДАГОГИКА”
ФАНИ БЎЙИЧА ЎҚУВ-УСЛУБИЙ**

МАЖМУА

Самарқанд - 2018

Ш.С.Жуманов. “Умумий педагогика” фани бўйича ўқув-услугий мажмуа.
– Самарқанд: СамДЧТИ, 2018, ... бет.

Ушбу ўқув-услугий мажмуада ҳозирги даврда умумий педагогика фанини ўқитиш бўлғуси ўқитувчиларда педагогик маҳоратни ривожлантириш, уларда янги тафаккурни таркиб топтириш, таълим-тарбия жараёнини модернизация қилишнинг устувор йўналишлари ҳақида билимга эга бўлиш, педагогик дунёқарашни, ўз касбига нисбатан ижодий муносабатни шакллантириш, педагогик фаолият жараёнига илмий, назарий, методик жиҳатдан умумий тайёргарликни таъминлаш бўйича маълумотлар батафсил ёритилган.

Тақризчилар:

Педагогика фанлари доктори, профессор М.М.Махмудова

Педагогика фанлари номзоди, катта ўқитувчи С.Т.Юлдашева

К И Р И Ш

“Умумий педагогика” фани бўйича тузилган ушбу ўқув-услубий мажмуа филология ва тилларни ўқитиш таълим йўналиши талабалари учун мўлжалланган.

Ҳозирги даврда умумий педагогика фанини ўқитиш бўлғуси ўқитувчиларда педагогик маҳоратни ривожлантириш, уларда янгича тафаккурни таркиб топтириш, таълим-тарбия жараёнини модернизация қилишнинг устувор йўналишлари ҳақида билимга эга бўлиш, педагогик дунёқарашни, ўз касбига нисбатан ижодий муносабатни шакллантириш, педагогик фаолият жараёнига илмий, назарий, методик жиҳатдан умумий тайёргарликни таъминлашга йўналтирилган.

Ҳар бир бўлғуси ўқитувчи ўқув-тарбиявий фаолиятни муваффақиятли олиб бориши учун зарур бўлган педагогик билимлар ва кўникмаларнинг умумий ҳажмини, ўқитувчи-мураббийга хос умумий касбий ва шахсий фазилатларни эгаллаши лозим.

Шунга кўра ҳар бир мутахассис-ўқитувчи шахси ўзига хос бетакрордир ва бу ҳолат ўз навбатида бакалавр-бўлғуси ўқитувчиларнинг умумий педагогика фанидан чуқур билим, малака ва кўникмаларни эгаллашни тақозо этади.

Мазкур фаннинг педагогика назарияси қисмида бўлғуси ўқитувчилар педагогиканинг айнан шу назарий масалалари бўйича билимга эга бўладилар, касбий фаолиятга тайёрланадилар.

Фаннинг педагогика тарихи қисмида талабанинг умумпедагогик билим даражасини кенгайтириш, педагогик меросимизга ҳурмат билан муносабатда бўлишга алоҳида урғу берилади. Таълим ва тарбия назарияси ва амалиёти, тарбия ва таълим, унинг ривожланиш жараёни жамиятнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланиши ва ҳар бир тарихий босқичда илмий билимлар даражаси билан боғлиқлиги тўғрисида аниқ тасаввур ҳосил қилади.

Бўлажак ўқитувчи педагогика тарихи курсини ўрганиш давомида бошқа психологик-педагогик ўқув фанлари, педагогик тушунчалар юзасидан фикр юритади ҳамда уларнинг моҳиятини тушуна боради.

Умумий педагогика фанининг ўқитишдан асосий мақсад, бўлғуси ўқитувчиларнинг ҳозирги замон педагогика фанининг назарий асослари билан қуроллантириш, “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури”ни амалга ошириш шароитида ўқувчиларни маънавий-ахлоқий тарбиялашда таълим самарадорлигини ошириш учун уларда зарур кўникмаларни ҳосил қилиш, бўлғуси ўқитувчиларнинг педагогик тафаккурини шакллантириш негизини яратиш, педагогик фикрлаш қобилиятини таркиб топтириш, “Таълимнинг педагогик қонуниятлари ҳамда тамойиллари”га мос ҳолда тегишли қарорлар қабул қилиш, коррекцион (махсус) педагогика асосларини тушуниш, Форобий, Беруний, Ибн Сино, Юсуф Хос Ҳожиб, Алишер Навоий, Абдулла Авлоний, Ян Амос Коменский, Қ.Д.Ушинский ва бошқа мутафаккирларнинг таълимий-ахлоқий, умумбашарий кадриятлари, “Қуръони Карим” ва “Ҳадиси Шариф”даги умуминсоний ва маънавий-ахлоқий тамойилларни ўрганиш;

ҳозирги замон таълим технологияларини билиш ҳамда уларни амалиётда қўллай олишдан иборатдир.

Республикамизда комил инсонни вояга етказишнинг бир бутун ҳолатдаги муаммоларини ҳал қилиш, “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури”ни амалга ошириш шароитида ўқувчиларининг маънавий-ахлоқий тарбиялашда таълим-тарбия самарадорлигини тинмай ошириш ва дунё талаблари даражасига олиб чиқиш масалаларига ижодий ёндашиш, умуминсоний кадрият ва миллий маданиятнинг асосларини эътиборга олиб, таълим-тарбия мазмунини, миллий мафқурани шакллантириб бориш имконини яратиш, узлуксиз таълим тизимини янада ривожлантириш муаммоларини ҳал этиш, бўлғуси ўқитувчиларни педагогик тафаккурини шакллантириш негизини яратиш ҳамда педагогик фикрлаш қобилиятини таркаб топшириш фан олдида турган асосий вазифалар ҳисобланади.

1-МАВЗУ: ПЕДАГОГИКА ФАН СИФАТИДА. ПЕДАГОГИК ТАДҚИҚОТ МЕТОДЛАРИ. КАДРЛАР ТАЙЁРЛАШ МИЛЛИЙ МОДЕЛИ. ҲОЗИРГИ ДАВРДА ЎҚИТУВЧИЛИК КАСБИ ВА УНИНГ ЖАМИЯТДА ТУТГАН ЎРНИ.

TABLE 1: A PEDAGOGIC FAN. PEDAGOGICAL RESEARCH METHODS. National Pattern Training Technique. THE EDUCATIONAL FOUNDATION AND THEIR COMMUNITY IN THE MONTH OF THE NINE MONTH.

РЕЖА:

1. Педагогика ижтимоий фан сифатида.
2. Педагогика фанининг асосий категориялари ва тушунчалари.
3. Кадрлар тайёрлаш миллий дастури ва унинг моҳияти. Кадрлар тайёрлашнинг миллий модели ва унинг ўзига хосхусусиятлари. Кадрлар тайёрлаш миллий моделининг асосий таркибий қимлари
4. Кадрлар тайёрлаш миллий моделини ҳаётга тадбиқ этишишининг аҳамияти. Ўқитувчи ва унинг шахсига қўйиладиган талаблар.

REJA:

1. Pedagogy as a social science teacher.
2. Basic categories and concepts of pedagogical science.
3. National Program for Personnel Training and Its Role. National Model of Personnel Training and Its Features. The main elements of the national model of personnel training
4. Importance of implementation of national model of training. Teacher and his her personality requirements.

ТАЯНЧ ТУШУНЧАЛАР:

Педагогика, дидактика, тарбия назарияси, категория, таълим, билим, кўникма, малака, маълумот, ривожланиш, «Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури», Кадрлар тайёрлаш миллий модели, Кадрлар тайёрлаш миллий моделининг таркибий қисмлари, «Портлаш эффекти», ўқитувчи, ўқувчи шахсига қўйиладиган талаблар.

READING COPIES:

Pedagogy, Didactics, Theory of Education, Category, Education, Knowledge, Skills, Qualifications, Knowledge, Development, National Program for Personnel Training, National Model of Personnel Training, Components of the National Model of Personnel Training, Potential Effect, Teacher, requirements.

1. Педагогик илмий-тадқиқот методлари

Педагогика предмети. Педагогика (юнонча paidagogike бўлиб, paidagogos («бола» ва «етаклайман») тушунчаси асосида шаклланган) шахсни шакллантиришга йўналтирилган муайян тизимли фаолият, шунингдек, таълим-тарбия мазмуни, умумий қонуниятлари, шакли ва методлари ҳақидаги фан. Педагогика ижтимоий фанлар тизимида кирувчи фан саналиб, ёш авлод ҳамда катталарни миллий истиклол ғоялари асосида тарбиялаш, унга таълим бериш муаммоларини ўрганади. «... бугунги кунда фарзандларитмизнинг маънавий оламини юксалтириш, уларни миллий ва умуминсоний қадриятлар руҳида тарбиялаш масаласи биз учун энг долзарб вазифа...» И.А.Каримов.

Педагогика фани шахсни ривожлантиришнинг икки муҳим жиҳати – уни ўқитиш ва тарбиялашга асосий эътиборни қаратганлиги боис таълим назарияси (дидактика) ва тарбия назарияси фаннинг муҳим таркибий қисмлари ҳисобланади.

Таълим назарияси (дидактика) – шахсни интеллектуал жиҳатдан ривожлантириш, таълим жараёнининг моҳияти, босқичлари, тамойиллари, қонуниятлари, ўқитувчи ва ўқитувчи фаолияти бирлиги, ўқитишнинг мазмуни, шакл, метод ва воситалари, таълим жараёнини такомиллаштириш йўллари каби муаммоларни тадқиқ этади.

Таълим ўз моҳиятига кўра умумий ва махсус каби турларга ажратилади. Умумий таълим ҳар бир шахснинг камол топиши ҳамда у томонидан ҳаётий фаолиятни ташкил эта олиши учун зарур бўлган маълумотларни беришга йўналтирилади. Умумий таълим асосида ўзлаштирилган маълумотлар келгусида шахснинг касбий тайёргарлигини таъминлашга имкон берувчи махсус таълим олиши учун асос бўлади. Махсус таълим – ўзида мутахассислик хусусиятларини намоён қилиб, шахсга муайян касбий фаолиятни ташкил этиш борасида назарий билимларни бериш асосида амалий кўникма ҳамда малакаларни шакллантиришга хизмат қилади.

Таълим, шунингдек, даражаси ҳамда ҳажмига кўра бошланғич, ўрта ва олий таълим каби турларга ҳам бўлинади. Касб таълими (касбий таълим Ўзбекистон Республикасида баркамол шахс ва малакали мутахассисни тайёрлашга йўналтирилган узлуксиз таълимнинг муҳим бўлаги саналади.

Тарбия назарияси – педагогиканинг асосий, муҳим таркибий қисмларидан бири бўлиб, у жамият ва оиланинг баркамол шахс ва малакали мутахассисни тайёрлаш муаммоларини ўрганади.

Тарбия - баркамол шахс ва малакали мутахассисни тайёрлаш йўлида амалга ошириладиган педагогик фаолият жараёни бўлиб, ушбу тушунча негизида одатда ақлий, ахлоқий, жисмоний, меҳнат, эстетик, иқтисодий, ҳуқуқий, экологик ва жинсий тарбия каби йўналишларда ташкил этилган педагогик фаолият моҳияти, шахсда тарбияланган муайян сифатлар ҳамда шаклланган дунёҳараш акс этади.

Педагогика фанининг вазифалари. Педагогика фани шахсни шакллантириш борасидаги ижтимоий буюртмани бажариш асосида жамият тараққиётини таъминлашга алоҳида ҳисса қўшади. Педагогика фани мақсади ва вазифаларининг белгиланишида ижтимоий муносабатлар мазмуни, давлат ва жамият қурилиши, унинг ҳаётида етакчи ўрин тутувчи ғоялар моҳиятини муҳим аҳамиятга эга. Шунинг учун ўқув жараёнини Президент И.А.Каримовнинг ушбу фикрлари билан кўрсатиб ўтамиз «... ўқув жараёнига янги ахборот ва педагогик технологияларни кенг жорий этиш болаларимизни комил инсонлар этиб тарбиялашда жонбозлик кўрсатадиган ўқитувчи ва домлаларга эътиборимизни янада ошириш, қисқача айтганда таълим-тарбия тизимини сифат жиҳатидан бутунлай янги босқичга кўтариш диққатимиз марказида бўлиши даркор».

Ўзбекистон Республикасида демократик, инсонпарвар ҳамда ҳуқуқий жамиятни барпо этиш шароитида мазкур фан баркамол шахс ва малакали

мутахассисни тарбиялаш тизимини ишлаб чиқиш, миллий истиқлол ғояси асосида таълим ва тарбия назариясини ижодий ривожлантиришдек устувор вазифани ҳал этади. Мазкур жараёнда қуйидаги вазифаларни бажаришга эътибор ҳаратилади:

1. Баркамол шахс ва малкали мутахассисни тарбиялашга йўналтирилган педагогик жараённинг моҳиятини ўрганиш.

2. Шахсни камол топтириш қонуниятларини аниқлаш.

3. Ижтимоий тараққиёт даражасидан келиб чиққан ҳолда ривожланган хорижий мамлакатлар таълим тизими тажрибасини ўрганиш асосида узлуксиз таълим тизимини такомиллаштириш.

4. Таълим муассасалари ҳамда уларда фаолият олиб бораётган педагоглар фаолияти мазмунини асослаш.

5. Илғор педагогик тажрибаларни умумлаштириш ва амалиётга жорий этиш.

6. Педагогларни педагогика назариясига оид билимлар ҳамда таълим-тарбия усуллари билан қуроллантириш.

7. Таълим-тарбия бирлиги ҳамда ижтимоий тарбия йўналишлари ўртасидаги ўзаро алоқадорликни таъминлашнинг педагогик шарт-шароитларини ўрганиш.

8. Ўқитиш ҳамда тарбиялаш жараёнининг самарали технологияларини яратиш.

9. Оила тарбиясини муваффақиятли ташкил этиш юзасидан ота-оналар учун илмий-методик тавсияларни ишлаб чиқиш.

2. Ижтимоий тарбия ва унинг босқичлари. Инсониятнинг яшаш учун курашиш ва турли табиий офатлардан ҳимояланиш йўлида олиб борган ҳаракатлари тарбия ғояларининг шаклланишига асос бўлиб хизмат қилган.

Ибтидоий жамоа тузумида одамларнинг гуруҳ-гуруҳ бўлиб ҳаёт кечириши сабабли болаларга тирикчилик ўтказиш йўлидаги фаолият (ўсимлик мевалари, илдизларини териш, ҳайвонларни овлаш)ни ташкил этиш борасидаги тажрибаларни ўргатиш гуруҳ аъзолари томонидан бирдек амалга оширилган. Билимлар, аксарият ҳолларда, меҳнат ва ўйин жараёнларида ўзлаштирилган. Меҳнат фаолиятини ташкил этиш жинсий характерга эга бўлганлиги боис ўғил ва қиз болаларни тарбиялашда ўзига хос жиҳатлар кўзга ташланган.

Ўзбекистон Республикасининг Кадрлар тайёрлаш миллий модели ва унинг моҳияти. Ўзбекистон Республикаси сиёсий мустақилликни қўлга киритгач, ижтимоий ҳаётимизнинг барча соҳаларида туб ислохотлар амалга оширила бошланди. Тоталитар бошқарув усули асосида, иш юритилаётган халқ таълими тизимида ҳам сўнгги ўн йилликлар давомида юзага келган муаммоларни ҳал этиш вазифаси Республика ҳукумати ҳамда мутасадди ташкилотларни таълим тизимида ҳам жиддий ўзгаришларни амалга оширишга ундади. Бу борадаги саъи-ҳаракатларнинг самараси сифатида 1992 йил июл ойида мустақил Ўзбекистоннинг илк «Таълим тўғрисида»ги Қонуни қабул қилинди. Мазкур Қонун мазмунида Республика таълими тизими, унинг асосий йўналишлари, мақсад, вазифалари, таълим босқичлари ва уларнинг моҳияти каби масалалар ўз ифодасини топди. Бироқ, 1997 йилга келиб, Ўзбекистон

Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги Қонуни ва унинг мазмунида илгари сурилган ғояларнинг амалиётга тадбиқи таҳлил этилганда, бу борада муайян камчиликларга йўл қўйилганлиги аниқланди. Ўтказилган таҳлил натижаларига кўра, таълим тизимида олиб борилаётган ислоҳот аксарият ўринларда чуқур илмий асосларга эга бўлмаганлиги маълум бўлди ҳамда кадрлар тайёрлаш тизимини ислоҳ қилиш зарурлиги белгиланди. Шу боис Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг IX сессиясида янги таҳрирдаги Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги Қонуни ва «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» қабул қилинди.

Ҳар қандай мамлакатнинг кучи унинг, фуқароларининг маънавий етуклиги, интеллектуал салоҳиятга эгаллиги билан белгиланади.

Фуқароларнинг маънавий етуклиги, интеллектуал салоҳияти эса таълим тизимининг мазмуни, шахснинг ҳар томонлама шаклланиши учун хизмат қилувчи моддий ва маънавий шарт-шароитларнинг мавжудлиги, жамиятда қарор топган ижтимоий соғлом муҳит даражаси, ижтимоий муносабатлар мазмуни, шунингдек, аҳолининг этнопсихологик хусусиятлари, ахлоқий қарашлари ва ҳаётий эътиқодлари асосида шакллантирилади.

«Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури»нинг яратилишида мазкур жиҳатлар тўла ўрганилди. Миллий дастур асосини Ўзбекистоннинг тараққиётини таъминлай оладиган, уни жаҳоннинг илғор мамлакатлари даражасига кўтарилишига ҳисса қўшувчи дадил, мустақил фикрловчи, билимли, малакали мутахассис, шунингдек, ижобий сифатларга эга бўлган кадрларни тайёрлаб вояга етказиш жараёни ташкил этади.

Хўш, «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» қандай ҳужжат? Унинг мазмунида қандай ғоялар ифода этилган?

«Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги Қонунининг қоидаларига мувофиқ, миллий тажрибанинг таҳлили ва таълим тизимидаги, жаҳон миқёсидаги ютуқлар асосида тайёрланган ҳамда юксак умумий ва касб-ҳунар маданиятига, ижодий ва ижтимоий фаолликка, ижтимоий-сиёсий ҳаётда мустақил равишда мўлжални тўғри ола билиш маҳоратига эга бўлган, истиқбол вазифаларини илгари суриш ва ҳал этишга қодир кадрларнинг янги авлодини шакллантиришга йўналтирилгандир.

«Кадрлар тайёрлаш миллий дастури»нинг мақсади – таълим соҳасини тубдан ислоҳ қилиш, уни ўтмишдан қолган мафкуравий қараш ва сарқитлардан тўла халос этиш, ривожланган демократик давлатлар даражасида, юксак маънавий ва ахлоқий талабларга жавоб берувчи юқори малакали кадрлар тайёрлаш Миллий тизимини яратишдан иборатдир.

«Кадрлар тайёрлаш миллий дастури»да илгари сурилган мақсаднинг тўлақонли рўёбга чиқариш бир қатор вазифаларнинг ижобий ҳал қилинишини назарда тутди. Дастурда бу борадаги вазифаларнинг қуйидагилардан иборатлиги кўрсатилади:

- «Таълим тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига мувофиқ таълим тизимини ислоҳ қилиш, давлат ва нодавлат таълим муассасалари ҳамда таълим ва кадрлар тайёрлаш соҳасида, рақобат муҳитини шакллантириш

негизида таълим тизимини ягона ўқув, илмий-ишлаб чиқариш мажмуи сифатида изчил ривожлантиришни таъминлаш;

- таълим ва кадрлар тайёрлаш тизимини жамиятда амалга ошираётган демократик ҳуқуқий давлат қурилиши жараёнларига мослаштириш;

- кадрлар тайёрлаш тизими муассасаларини юқори малакали мутахассислар билан таъминлаш, педагогик фаолиятининг нуфузи ва ижтимоий мақомини кўтариш;

- кадрлар тайёрлаш тизими ва мазмунини мамлакатнинг ижтимоий ва иқтисодий тараққиёти истиқболларидан, жамият эҳтиёжларидан, фан, маданият, техника ва технологиянинг замонавий ютуқларидан келиб чиққан ҳолда қайта қуриш;

- таълим олувчиларни маънавий ахлоқий тарбиялашнинг ва маърифий ишларнинг самарали шакллари ҳамда услубларини ишлаб чиқиш ва жорий этиш;

- таълим ва кадрлар тайёрлаш, таълим муассасаларини аттестациядан ўтказиш ва аккредитация қилиш сифатига баҳо беришнинг холис тизимини жорий қилиш;

- янги ижтимоий-иқтисодий шароитларда таълимнинг талаб қилинадиган даражаси ва сифатини, кадрлар тайёрлаш тизимининг амалда фаолият кўрсатиши ва барқарор ривожланишининг кафолатларини, устуворлигини таъминловчи норматив, моддий-техника ва ахборот базасини яратиш;

- таълим, фан, ишлаб чиқариш самарали интеграциялашувини таъминлаш, тайёрланаётган кадрларнинг миқдори ва сифатига нисбатан давлатнинг талабларини, шунингдек, нодавлат тузилмалари, корхоналар ва ташкилотларнинг буюртмаларини шакллантиришнинг механизмларини ишлаб чиқиш;

- узлуксиз таълим ва кадрлар тайёрлаш тизимига бюджетдан ташқари маблағлар, шу жумладан, чет эл инвестициялари жалб этишнинг реал механизмларини ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий этиш;

- кадрлар тайёрлаш соҳасида ўзаро манфаатли халқаро ҳамкорликни ривожлантириш.

Миллий дастурнинг мақсад ва вазифалари босқичма-босқич амалга оширилади. Ҳар бир босқичда муайян вазифаларнинг ҳал этилиши назарда тутилади. Ушбу вазифалар куйидагилардан иборатдир:

Биринчи босқич (1997-2001 йиллар) мавжуд кадрлар тайёрлаш тизимининг ижобий салоҳиятини сақлаб қолиш асосида ушбу тизимни ислоҳ қилиш ва ривожлантириш учун ҳуқуқий, кадрлар жиҳатидан, илмий-услубий, молиявий шарт-шароитларни яратиш.

Иккинчи босқич (2001-2005 йиллар) - Миллий дастурни тўлиқ рўёбга чиқариш, меҳнат бозорининг ривожланиши ва реал ижтимоий-иқтисодий шароитларни ҳисобга олган ҳолда унга аниқликлар киритиш. Бу босқичда, шунингдек, таълим муассасаларини махсус тайёрланган малакали педагог кадрлар билан тўлдириш таъминланади, уларнинг фаолиятида рақобатга асосланган муҳит вужудга келтирилади.

«Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» мақсадини рўёбга чиқаришнинг иккинчи босқичда таълим муассасаларининг моддий-техника ва ахборот базасини мустаҳкамлаш давом эттирилади, ўқув-тарбия жараёнининг юқори сифатли ўқув адабиётлари ва илғор педагогик технологиялар билан таъминлаш, узлуксиз таълим тизимини ахборотлаштириш вазифаларининг ҳам ҳал этилиши алоҳида урғу берилди.

Учинчи босқич (2005 ва ундан кейинги йиллар) тўпланган тажрибани таҳлил этиш ва умумлаштириш асосида, мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш истиқболларига мувофиқ кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштириш ва янада ривожлантириш. Бу босқичда, яна шунингдек,

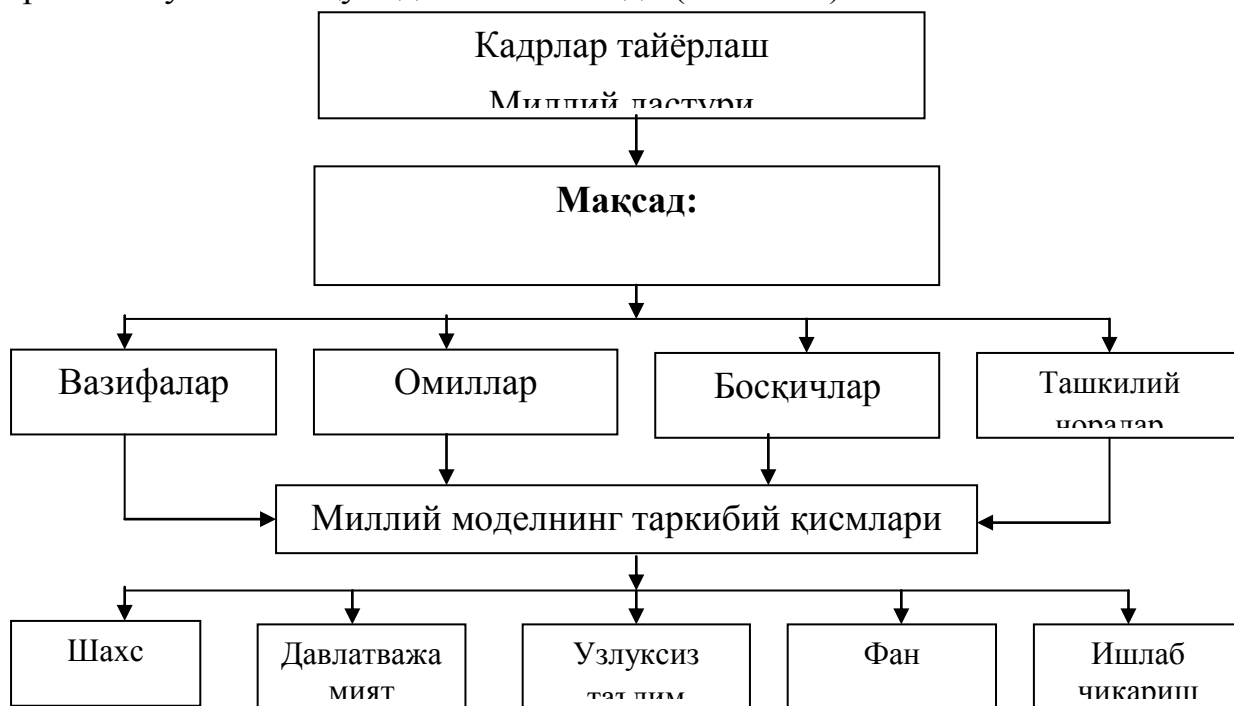
- таълим муассасаларининг ресурс, кадрлар ва ахборот базаларини янада мустаҳкамлаш;

- ўқув-тарбия жараёни янги ўқув-услугий мажмуалар, илғор педагогик технологиялар билан тўлиқ таъминланиши;

- миллий (элита) олий таълим муассасаларини қарор топтириш ва ривожлантириш;

- таълим жараёнини ахборотлаштириш, узлуксиз таълим тизими жаҳон ахборот тармоғига уланадиган компьютер ахборот тармоғи билан тўлиқ қамраб олинишига эришиш каби вазифаларнинг ҳам ижобий ечими таъминланади.

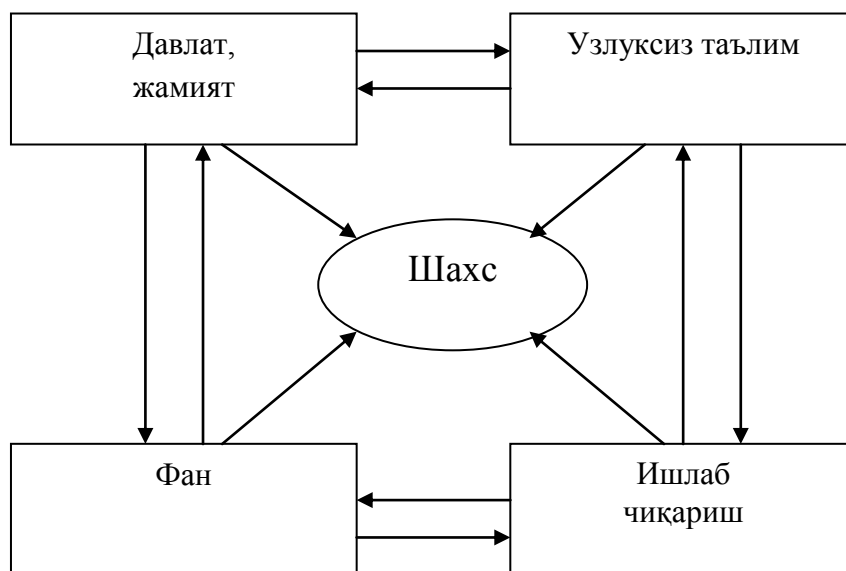
Ўзбекистон Республикаси «Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури» таркибий тузилмаси куйидагича акс этади (1 - чизма).

1 – чизма. «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури»нинг моҳияти ва таркибий тузилмаси

Кадрлар тайёрлаш миллий моделининг асосий, таркибий қисмлари. Кадрлар тайёрлаш миллий модели фақат таълим-тарбия жараёнинигина қамраб олмай, ишлаб чиқариш ва ижтимоий муносабатларни ҳам ўз ичига олади.

Кадрлар тайёрлаш миллий модели шахс, давлат ва жамият, узлуксиз таълим, фан ва ишлаб чиқариш каби таркибий қисмларнинг ўзаро ҳамкорлиги, улар ўртасидаги ўзаро алоқадорлик асосида «юксак маънавий ва ахлоқий талабларга жавоб берувчи юқори малакали кадрларни тайёрлаш Миллий тизими» моҳиятини акс эттирувчи андоза, лойиҳа ҳисобланади (2-чизма):

2 - чизма. Кадрлар тайёрлаш миллий моделининг асосий, таркибий қисмлари ўртасидаги ўзаро алоқадорлик ва боғлиқлик

«Кадрлар тайёрлаш миллий дастури»нинг асосида кадрлар тайёрлаш миллий модели ва унинг моҳияти ёритилади. Миллий моделнинг ўзига хос хусусияти мустақил равишда тўққиз йиллик умумий ўрта ҳамда уч йиллик ўрта махсус, касб-ҳунар таълимини жорий этилиши билан белгиланади. Бу эса ўз навбатида умумий таълим дастурларидан ўрта махсус, касб-ҳунар таълими дастурларига ўтилишига замин яратади.

Кадрлар тайёрлаш миллий моделининг асосий таркибий қисмлари куйидагилардан иборатдир:

Шахс кадрлар тайёрлаш тизимининг бош субъекти ва объекти, таълим соҳасидаги хизматларнинг истеъмолчиси ва уларни амалга оширувчидир.

Шахс узлуксиз таълим жараёнида дунёвий, илмий билимларни ўзлаштиради, фан асосларини пухта эгаллайди, ишлаб чиқариш соҳалари билан танишади, шунингдек, ўзида ижтимоий таъсирлар ёрдамида маънавий-ахлоқий сифатларни тарбиялаб боради. Шахсда ўзлаштирилган билим, фаолият кўникмалари ва ҳаётий тажриба асосида касбий маҳорат ҳам шаклланиб боради. Юксак маънавий-ахлоқий сифатлар ва юқори даражадаги касбий малакага эга бўлиш учун шахс ўз олдида муайян мақсадни қўя олиши ҳамда унга эришиш йўлида тинимсиз изланиши, ўқиб-ўрганиши лозим. Шундагина у ижтимоий рақобатга чидамли, малакали кадр бўлиб шаклланади.

Шахс таълим хизматларининг яратувчиси сифатида тегишли малака даражасини олгач, таълим, моддий ишлаб чиқариш, фан, маданият ва хизмат кўрсатиш соҳасида фаолият кўрсатади ва уз билими ҳамда тажрибасини ўргатишда иштирок этади».

Давлат ва жамият таълим ва кадрлар тайёрлаш тизимининг фаолиятини тартибга солиш ва назорат қилишни амалга оширувчи кадрларни тайёрлаш ва уларни қабул қилиб олишнинг кафилларидир.

Шахс камолоти нафақат ўзи учун, балки давлат ва жамият тараққиёти, равнақи учун ҳам муҳим аҳамиятга эгадир. Бинобарин, фуқаролари юксак маънавиятга эга жамият ҳар томонлама тараққий эта олади.

Шахс ва давлат (жамият) ўртасидаги алоқа икки томонлама хусусиятга эга. Шу боис ҳар қандай давлат (жамият) ўз фуқароларининг яшаши, меҳнат қилиши, иқтидори ва салоҳиятини рўёбга чиқариши, уни намоён эта олиши учун етарли даражада шарт-шароит яратиб бера олиши лозим. Республика таълим тизимида давлат ва жамият шахснинг ҳар томонлама шаклланиши, ўзлигини намоён эта олиши учун етарли даражада шарт-шароит яратиб бериш масъулиятини ўз зиммасига олувчи субъект сифатида намоён бўлади.

Академик лицей ўқувчиларнинг имкониятлари ва қизиқишларини ҳисобга олган ҳолда уларнинг жадал интеллектуал ривожланиши чуқур, соҳалаштирилган, табақалаштирилган, касбга йўналтирилган таълим олишларини таъминлаш мақсадида давлат таълим стандартларига мувофиқ ўрта махсус таълим берувчи, юридик мақомга эга таълим муассасасидир.

Академик лицейларда ўқувчилар ўзлари танлаб олган таълим йўналиши (гуманитар, техника, аграр ва бошқа соҳалар) бўйича билим савияларини ошириш ҳамда ўзларида фанни чуқур ўрганишга қаратилган махсус касб-ҳунар кўникмаларини шакллантириш имкониятига эга бўладилар.

Академик лицейлар асосан олий ўқув юртлари қошида ташкил этилади. Касб-ҳунар коллежлари эса ўқувчиларнинг муайян касб-ҳунарга мойиллиги, лаёқатлари, билим ва кўникмаларини чуқур ривожлантириш, уларнинг танланган йўналишлар бўйича бир ёки бир неча замонавий касб сирларини эгаллаш имконини беради.

Касб-ҳунар коллежи ўқувчиларнинг касб-ҳунарга мойиллиги, билим ва кўникмаларини чуқур ривожлантирувчи, танлаб олинган касб-ҳунар бўйича бир ёки бир неча ихтисосни эгаллаш имконини яратиш мақсадида тегишли давлат таълим стандартлари доирасида ўрта махсус, касб-ҳунар таълимини берувчи, юридик мақомга эга таълим муассасасидир.

Касб-ҳунар коллежлари янги типдаги таълим муассасалари бўлиб, уларнинг жиҳозланганлик даражаси, педагогик таркибнинг пухта танланганлиги, шунингдек, ўқув жараёнининг замонавий техника ва технологиялар ёрдамида ташкил этилиши алоҳида эътиборга лойиқ.

Олий таълим ўрта махсус, касб-ҳунар таълими негизига асосланиб, икки босқич (бакалаврият ҳамда магистратура)да ташкил этилиб, мутахассисликлар йўналишлари бўйича халқ хўжалигининг турли соҳаларига олий маълумотли мутахассисларни тайёрлайди. Олий таълим муассасаларига талабалар қабул

қилиш давлат грантлари негизда ва пуллик-шартномавий асосда амалга оширилади.

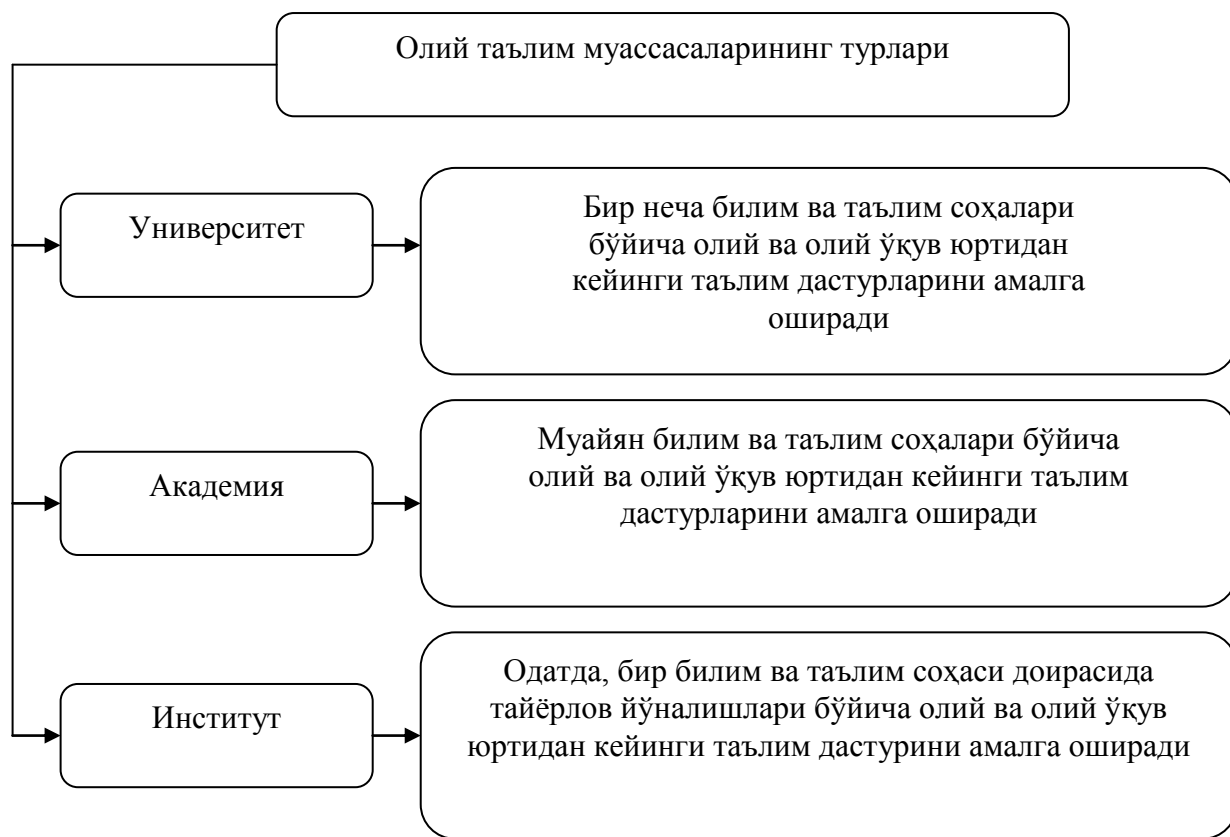
Бакалаврият - мутахассисликлар йўналиши бўйича фундаментал ва амалий билим берадиган, таълим олиш муддати камида тўрт йил давом этадиган таянч олий таълим.

Бакалавр даражасига эга бўлган шахс олий таълим тизими йўналишидаги ўзи танлаган соҳа бўйича олий маълумотли мутахассис ҳисобланади ва давлат классификаторида белгиланган лавозимда ишлаш ҳуқуқига эга бўлади.

Магистратура аниқ мутахассислик бўйича фундаментал ва амалий билим берадиган, бакалаврият негизда таълим муаддати камида икки йил давом этадиган олий таълим бўлиб, магистратурадаги таҳсил якуний классификацион давлат аттестациясига мувофиқ олиб борилади.

Магистр бакалавр даражасидаги мутахассисдан фаркли маълум ихтисослик бўйича таълим олган юқори малакали мутахассис ҳисобланиб, у илм-фан соҳасида, ишлаб чиқаришнинг масъулиятли лавозимларида фаолият кўрсатади. У аспирантурага кириш ҳуқуқига эга.

Ўзбекистон Республикасида қуйидаги турдаги олий таълим муассасалари фаолият кўрсатади:

Ўз-ўзини англаш туйғусига эга бўлиш, таълим соҳасидаги хизматлардан тўлақонли, самарали фойдалана олиш, илмий ва касбий билимларни пухта ўзлаштиришга эришиш шахсга етук мутахассис бўла олиши учун пойдевор яратади. Инсон камолоти, энг аввало, унинг ўзига боғлиқдир. Шу боис миллий дастурда шахс ва унинг камолотини шакллантиришга алоҳида эътибор қаратилган.

«Таълим хизматларининг истеъмолчиси сифатида шахсга давлат таълим олиш ва касб-ҳунар тайёргарлигидан ўтиш кафолатланади. Таълим олиш жараёнида шахс давлат таълим стандартларида ифода этилган талабларни бажариши шарт.

Мавзуга оид луғатлар:

Педагогика (юнонча *paidagogike* бўлиб, *paidagogos* («бола» ва «етаклайман») тушунчаси асосида шаклланган) -шахсни шакллантиришга йўналтирилган муайян тизимли фаолият, шунингдек, таълим-тарбия мазмуни, умумий қонуниятлари, шакли ва методлари ҳақидаги фан.

Таълим назарияси (дидактика) – педагогика фанининг муҳим таркибий қисми бўлиб, шахсни интеллектуал жиҳатдан ривожлантириш, таълим жараёнининг моҳияти, босқичлари, тамойиллари, қонуниятлари, ўқитувчи ва ўқитувчи фаолияти бирлиги, ўқитишнинг мазмуни, шакл, метод ва воситалари, таълим жараёнини такомиллаштириш йўллари каби муаммоларни тадқиқ этади.

Тарбия назарияси – педагогиканинг асосий, муҳим таркибий қисмларидан бири бўлиб, у жамият ва оиланинг баркамол шахс ва малакали мутахассисни тайёрлаш муаммоларини ўрганади.

Категория - фаннинг моҳиятини ифода этувчи энг муҳим, асосий тушунча.

Тарбия – аниқ мақсад ҳамда ижтимоий-тарихий тажриба асосида ташкил этилиб, шахсни меҳнат ва ижтимоий фаолиятга тайёрлашга йўналтирилган педагогик жараён.

Таълим – махсус мутахассислик маълумотига эга шахслар раҳбарлигида ташкил этилиб, ўқувчиларни назарий билим, амалий кўникма ва малакалар билан қуроллантириш, уларнинг билиш қобилиятларини ўстириш ва дунёқарашларини шакллантиришга йўналтирилган жараён.

Билим – тизимлаштирилган илмий маълумотлар мажмуи.

Кўникма – шахснинг муайян фаолиятни ташкил эта олиш қобилияти.

Малака – машқ қилиш жараёнида муайян ҳаракат ёки фаолиятни бажаришнинг автоматлаштирилган шакли.

Маълумот – таълим-тарбия натижасини ифодаловчи тизимлаштирилган билим, ҳосил қилинган кўникма ва малакалар, шунингдек, таркиб топган дунёқараш мажмуи.

Ривожланиш – шахснинг физиологик ва интеллектуал ўсишида намоён бўлаётган миқдор ва сифат ўзгаришларнинг моҳиятини ифода этувчи мураккаб жараён.

Педагогик илмий-тадқиқот методлари – шахсни тарбиялаш, унга муайян йўналишларда чуқур, пухта илмий билимларни беришга йўналтирилган педагогик жараённинг ички моҳияти, алоқа ва қонуниятларини махсус текшириш ва билиш усуллари бўлиб, улар асосида муаммони ижобий ҳал этишга ёрдам берувчи тамойиллари, объекти ва субъектив омиллари аниқланади.

Назорат учун саволлар:

1. «Педагогика» тушунчаси қандай мазмунни англатади?
2. Тарбия назарияси нималарни ўрганади?

3. Педагогика фанининг асосий вазифалари нималардан иборат?
4. Педагогиканинг асосий категорияларини айтинг ва моҳиятини ёритинг.
5. Қандай фанлар педагогик фанлар тизимига киради?
6. «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури»нинг бош ғояси нимадан иборат?
7. Кадрлар тайёрлаш миллий модели нима?
8. Кадрлар тайёрлаш миллий моделининг асосий таркибий қисмлари нималардан иборат?
9. Узлуксиз таълим тизимининг моҳиятини ёритиб беринг.
10. Педагогик касбининг асосий хусусиятлари нималарда намоён бўлади?
11. Ўқитувчи қандай сифатларга эга бўлиши зарур?
12. Сизнинг назарингизда бугунги кун ўқитувчисига қандай педагогик талаблар қўйилмоқда?

Тест топшириқлари:

Қайси жавоб вариантида педагогика фанлари тизими тўғри кўрсатилган?

- а) умумий педагогика, мактабгача таълим педагогикаси, коррекцион (махсус) педагогика; сурдопедагогика, тифлопедагогика, олигофренопедагогика ва логопедия;
- в) умумий педагогика, мактабгача таълим педагогикаси, коррекцион (махсус) педагогика, методика, педагогика тарихи, таълимни бошқариш, ижтимоий педагогика ва бошқалар;
- с) умумий педагогика, ижтимоий педагогика, касб таълими;
- д) умумий педагогика, методика, таълимни бошқариш; ахлоқ-тузатиш педагогикаси;
- е) барча жавоблар тўғри.

2. «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури»нинг мақсади қайси жавобда тўғри кўрсатилган?

- а) узлуксиз таълим тизимини яратиш асосида жаҳон таълими даражасига эришиш;
- в) таълим тизимини такомиллаштириш мақсадида, узлуксиз таълим, фан ва ишлаб чиқариш ўртасида интеграцияни юзага келтириш;
- с) таълим соҳасини тубдан ислоҳ қилиш, уни ўтмишдан қолган мафкуравий қарашлар ва сарқитлардан тўла халос этиш, ривожланган демократик давлатлар даражасида, юксак маънавий ва ахлоқий талабларга жавоб берувчи юқори малакали кадрлар тайёрлаш Миллий тизимини яратиш;
- д) шахс, давлат ва жамият, узлуксиз таълим, фан ҳамда ишлаб чиқаришнинг ўзаро боғлиқлиги ва алоқадорлиги асосида таълим тизимини юқори босқичга кўтариш;
- е) миллий педагогика ва жаҳон таълими тажрибасига таянган ҳолда малакали мутахассис, илмий ва илмий-педагог кадрларни тайёрлашда сифат даражасига эришиш.

Кадрлар тайёрлаш миллий моделининг таркибий қисмлари қайси жавобда тўғри кўрсатилган?

а) таълим муассасаси, педагоглар жамоаси, Педагогик Кенгаш, Халқ таълими Вазирлиги, Давлат тест Маркази;

в) шахс, давлат ва жамият, узлуксиз таълим, фан, ишлаб чиқариш;

с) халқаро донор ташкилотлар, олий ўқув юртлири, умумий ўрта таълим мактаблари, академик лицейлар, касб-хунар коллежлари;

д) «Устоз» жамғармаси, педагогик ходимлар жамияти, доимий ҳаракатдаги семинарлар, методик бирлашмалар, Олий ва ўрта махсус таълим Вазирлиги;

е) педагог ходимлар ассоциацияси, Халқ таълими Вазирлиги, Олий ва ўрта махсус таълим Вазирлиги., Методик Кенгашлар, халқаро донор ташкилотлари.

4. Мактабдан ташқари таълим функцияси тўғри белгиланган жавоб вариантлари топинг:

а) тегишли давлат таълим стандартлари доирасида ўрта махсус, касб-хунар таълимини бериш;

в) маданий-эстетик, илмий, техникавий, спорт ва бошқа йўналишларда болалар ҳамда ўсмирларнинг таълимга бўлган, яқка тартибдаги, ортиб борувчи талаб-эҳтиёжларини қондириш, уларнинг бўш вақти ва дам олишини ташкил этиш;

с) мутахассисликлар йўналишлари бўйича фундаментал ва амалий билимларни бериш;

д) боланинг соғлом, ҳар томонлама камол топиб шаклланишини таъминлаш, унда ўқишга интилиш ҳиссини уйғотиш, уни мунтазам билим олишга тайёрлаш;

е) барча жавоблар тўғри.

2-МАВЗУ: ШАХСНИНГ РИВОЖЛАНИШИ, ТАРБИЯСИ ВА ИЖТИМОЙЛАШУВИ. ТАРБИЯ МАҚСАДИ ВА ВАЗИФАСИ

Theme 2: DEVELOPMENT, DEVELOPMENT AND INVESTIGATION OF PEOPLE. Purpose and Goal of Target

РЕЖА:

1. Шахс ҳақида тушунча, индивид, шахс, индивидуаллик.

2. Ўқувчи-ёшларни ёш хусусиятларига кўра даврларга бўлиш.

3. Ўзбекистон Президенти И.А.Каримов мустақил Ўзбекистонни ривожлантиришнинг маънавий-ахлоқий илдизлари ҳақида.

4. Шарқ мутафаккирлари (Фаробий, Беруний, ибн Сино, Жомий, Давоний, Навоий, Авлоний ва бошқалар) баркамол шахс тарбияси ҳақида

5. Тарбия вазифалари ва унинг мазмуни шахснинг миллий ва умумбашарий кадриятларни ўрганиши, унинг интеллектуал (ақлий), фуқаролик, маънавий-ахлоқий, жисмоний, меҳнат, иқтисодий, экологик, эстетик тарбияси ҳақида.

1. Personality, Individual, Person, Individuality.

2. Separating age-readers according to age characteristics.

3. President of Uzbekistan IAKarimov about the moral and spiritual roots of the independent Uzbekistan.

4. The Oriental intellectuals (Farobi, Beruni, Ibn Sina, Jomi, Davani, Navoi, Avloniy and others)

5. The educational tasks and its content are the study of the person's national and universal values, his intellectual (mental), civil, spiritual-moral, physical, labor, economic, ecological, and aesthetic education.

ТАЯНЧ ТУШУНЧАЛАР:

Шахс, психология, ўсмир, тарбия, таълим, даврлар, ривожланиш, ижтимоийлашув.

READING COPIES: Person, psychology, adolescence, education, education, periods, development, socialization.

Шахс ривожланиши ҳақида тушунча. Шахстушунчаси инсонга тааллуқли бўлиб, конкрет киши, яъни, муайян жамиятнинг аъзосини ифодалашга хизмат қилади. Одам шахс бўлиши учун психик жиҳатдан ривожланиши, ўзини яхлит инсон сифатида ҳис этиши, ўз хусусиятлари ва сифатлари билан бошқалардан фарқ қилмоғи керак.

“Индивид” нима? Бола маълум ёшга қадар “индивид” саналади. **Индивид**лотинча “individium” сўзидан олинган бўлиб, «бўлинмас», «алоҳида шахс», «ягона» маъноларини англатади.

Индивидуаллик эса тарбия жараёнини амалга оширишда боланинг шахсий хусусиятлари ва яшаш шароитларини чуқур билиш ҳамда ҳисобга олишдан иборат.

Индивидуал ёндашув ўқувчиларнинг ақлий қобилиятлари, билишга бўлган қизиқиш ҳамда истеъдодини намоён этишда муҳим аҳамиятга эга.

Бола ҳаракатлари онгли, ижтимоий муносабатлар жараёнидаги иштироки натижасида шакллана боради.

Шахс– муайян жамиятнинг аъзоси бўлиб, у психологик жиҳатдан тараққий этган, ўз хусусиятлари ва хатти-ҳаракатлари билан бошқалардан ажралиб туради.

Кадрлар тайёрлаш миллий моделида ҳам шахс – кадрлар тайёрлаш тизимининг бош субъекти ва объекти, таълим соҳасидаги хизматларининг истеъмолчиси ва уларни амалга оширувчи сифатида таърифланади.

Кадрлар тайёрлаш соҳасидаги давлат сиёсати инсонни интеллектуал ва маънавий-ахлоқий жиҳатдан тарбиялаш, унинг ҳар томонлама ривожланган шахс сифатида намоён бўлишига эришишни назарда тутати. Мазкур ижтимоий талабнинг амалга оширилиши ҳар бир фуҳаронинг билим олиш, ижодий қобилиятини намоён этиш, интеллектуал жиҳатдан ривожланиши ҳамда муайян касб йўналиши бўйича меҳнат қилиш ҳуқуқни кафолатлайди.

Одамнинг ижтимоий мавжудот сифатида шахсга айланиши учун ижтимоий муҳит шароитлари ва тарбия керак бўлади. Ана шулар таъсирида одам инсон сифатида ривожланиб боради ва шахсга айланади.

Ривожланишнинг ўзи нима?

Ривожланиш оддийда мураккабга, қуйидан юқорига, эски сифатлардан янги ҳолатларга ўтиш, янгиланиш, янгининг пайдо бўлиши, эскининг йўқолиб бориши, миқдор ўзгаришининг сифат ўзгаришига ўтишини таъминловчи

мураккаб ҳаракат жараёни саналади. Ривожланишининг манбаи қарама-қарашликларни ўртасидаги курашдан иборатдир.

Бола шахсининг ривожланиши инсон ижтимоиймавжудотдир, деган фалсафий таълимотга асосланади. Айни вақтда инсон тирик, биологик мавжудот ҳамдир. Демак, унинг ривожланишида табиат ривожланишининг қонуниятлари ҳам муҳим аҳамиятга эга. Шунингдек, шахс бир бутун мавжудот сифатида баҳоланар экан, унинг ривожланишига биологик ва ижтимоий қонуниятлар биргаликда таъсир этади, уларни бир-биридан ажратиб бўлмайди.

Чунки шахснинг фаолияти, ҳаёт тарзига ёши, билими, турмуш тажрибаси билан бирга бошқа фожиали ҳолатлар, касалликлар ҳам таъсир этади.

Инсон бутун умри давомида ўзгариб боради. У ҳам ижтимоий, ҳам психик жиҳатдан камолга етади, бунда болага берилаётган тарбия мақсадга мувофиқ бўлса, у жамият аъзоси сифатида камол топиб, мураккаб ижтимоий муносабатлар тизимида ўзига муносиб ўрин эгаллайди. Чунки ривожланиш тарбия таъсири остида боради.

Шахснинг фазилатларини тўғри кўриш ва беҳато баҳолаш учун уни турли муносабатлар жараёнида кузатиш лозим.

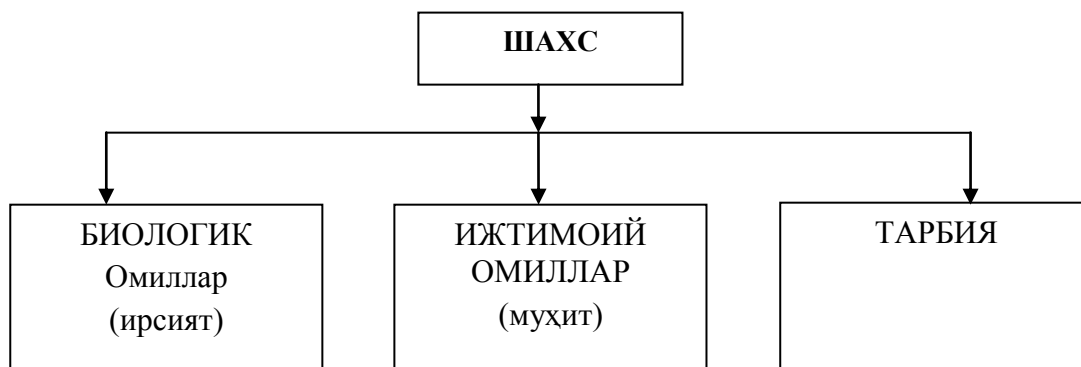
Демак, шахсни ривожлантириш вазифасини тўғри ҳал этиш учун унинг хулқига таъсир этувчи омиллар ҳамда шахс хусусиятларини яхши билиш зарур.

Тарбия болага самарали таъсир этиши учун ўсиш ва ривожланиш қонуниятларини билиш ва ҳисобга олиш мақсадга мувофиқ. Шундай қилиб, ривожланиш ва тарбия ўртасида икки томонлама алоқа мавжуд.

Шахс тарбиясига таъсир этувчи омиллар. Фанда одамнинг шахс сифатида ривожланишига биологик ва ижтимоий омилларнинг таъсири ўртасидаги муносабатни белгилашга оид мунозара кўпдан буён давом этмоқда.

Инсоннинг шахс сифатида ривожланишига ижтимоий воқеалар, табиий омиллар ёки тарбия таъсир эпадими? Бу уч омилнинг ўзаро муносабати қандай?

Фанда биологик йўналиш деб номланган нуқтаи назар етакчи ўринлардан бирини эгаллаб, унинг вакиллари Аристотел, Платонлар табиий-биологик омилларни юқори кўяди. Улар туғма имкониятлар, тақдир, толе ҳар кимнинг ҳаётдаги ўрнини белгилаб берган, дейдилар.

XVI аср фалсафасида вужудга келган преформизм оқими намояндалари эса шахс ривожланишидаги наслнинг ролига катта баҳо бериб, ижтимоий муҳит ва тарбиянинг ролини инкор этади.

Хориж психологиясидаги яна бир оқим – бихевиоризм XX аср бошларида юзага келган бўлиб, унинг намояндалари, онг ва аклий қобилият наслдан-наслга ўтиб, инсонга у табиатан берилган, дейилади. Мазкур таълимот вакили америкалик олим Э.Торндайкдир.

Прогматизм оқими ва унинг вакиллари Д.Дьюл, А.Комбе ҳам шахс ривожланишини биологик нуқтаи назарда асослайдилар. Улар ривожланишни фаҳат миқдорий ўзгаришдан иборат, деб қарайдилар. Наслнинг ролини абсолютлаштириб, уни инсон тақдирида ҳал қилувчи аҳамиятга эга деб биладилар.

Демак, бир гуруҳ хорижий олимлар ривожланишни биологик (наслий) омилга боғлайдилар.

Биологик оқимга қарши фалсафий оқим вакиллари ривожланиши ижтимоий омил билан белгилайдилар. Бу оқим вакиллари бола шахсининг жисмоний, психик ривожланиши у яшайдиган муҳитга боғлиқ деб кўрсатадилар.

Муҳит деганда одам яшайдиган шароитдаги барча ташқи таъсир тушунилади. Шу нуқтаи назардан тарбия туфайли болани ўзи яшайдиган ижтимоий шароитга мослаштириш мумкин, деган хулоса келиб чиқади.

Улар ижтимоий муҳитнинг ролини ҳал қилувчи омил деб ҳисоблайдилар. Демак, одам боласининг шахс сифатида ривожланиб, тараққий этиб бориши, унинг шахс бўлиб камолга етишида насл (биологик омил), ижтимоий муҳит (бола яшайдиган шароит), шунингдек, мақсадга мувофиқ амалга ошадиган тарбия ҳам бирдек аҳамиятга эга. Бу омилларнинг таъсирини аниқлашда илғор педагогик олимлар, психолог ва файласуфлар таълимотига суянилади.

Фалсафада шахсни жамият билан боғлиқ бўлган ижтимоий ҳаётдаги мураккаб воқелик деб қаралади. Улар индивиднинг маънавий бойлиги унинг муносабатларига боғлиқ, деб ҳисоблайдилар.

Ҳақиқатдан ҳам, шахс меҳнат фаолияти заминида ривожланади, камолга етади. Инсон шароитни, шароит эса одамни яратади. Бу эса ўз навбатида инсон фаоллигини намоён этади. Зеро, шахс маълум ижтимоий тузум маҳсулидир. Жамият шахс камолотининг муайян имкониятларини рўёбга чиқариши ёки йўқ қилиши мумкин.

Файласуфлар шахсни табиатнинг бир бўлаги деб баҳолайдилар. Бу инсондаги лаёқат куртаклари бўлиб, унинг ривожланиши учун тарбия керак, деган ғояни ифодалайди.

Жамият тараққиёти шахс ривожланиши учун кенг имкониятлар яратади. Демак, шахс билан жамият ўртасида ҳам узвий алоқа мавжуд.

Шундай қилиб, одам шахсининг жамиятдаги ривожланиши табиат, муҳит, инсон ўртасидаги мураккаб алоқа таъсири остида рўй беради, инсон уларга фаол таъсир этади ва шу йўл билан ҳаёти ва ўз табиатини ўзгартиради.

Шахсга ижтимоий муҳитнинг таъсири ҳам муҳим. Бу тарбия *тизими орқали амалга оширилади*.

Биринчидан, тарбия таъсирида муҳит бера олмаган билим, маълумот эгалланади, меҳнат ва техник фаолият билан боғлиқ кўникма ва малакалар ҳосил бўлади.

Иккинчидан, тарбия туфайли туғма камчиликлар ҳам ўзгартирилиб, шахс камолга етади.

Учинчидан, тарбия ёрдамида муҳитнинг салбий таъсирини ҳам йўқотиш мумкин.

Тўртинчидан, тарбия келажакка қаратилган мақсадни белгилайди.

Демак Президент И.А.Кармиловнинг қуйидаги сўзларини келтиришни жоиз биламиз «...юртимизнинг эртанги куни, тараққиёти учун масъулиятни ўз зиммасига олишга қодир бўлган етук мутахассис ёшларимиз ...».

Шундай экан, ёшларни тарбиялаб ривожлантириш бир-бирига таъсир этадиган бу тарбия тамойилидир.

Бола шахсининг ривожланишида тарбия ҳам етакчи ўринга эга бўлиб, тарбия туфайли насл-насаби, оила муҳити, ижтимоий муҳит таъсирида ҳар томонлама ривожланишга қодир, деган хулосани чиқариш мумкин.

Шахс ривожланишида фаолиятнинг ўрни. Шахс ривожланишида ирсият, муҳит, тарбия билан бир қаторда инсон фаолияти ҳам муҳим аҳамият касб этади. Бу дегани инсон қанчалик меҳнат қилса, унинг ривожланиши шунчалик юқори бўлади.

Фаолият ўзи нима? **Фаолият** инсон томонидан табиий ва ижтимоий ҳаётни мақсадга мувофиқ ўзгартиришга йўналтирилган ижтимоий-тарихий турмушнинг ўзига хос шаклидир. Инсоннинг қобилияти ва ёши у томонидан ташкил этилаётган фаолият моҳиятига кўра белгиланади.

Фаолият жараёнида инсон шахси, ҳар томонлама ва бир бутун, яхлит ҳолда ривожланади. Лекин фаолиятни мақсадга мувофиқ амалга ошириши учун уни тўғри ташкил этиш лозим. Лекин кўп ҳолатларда шахсининг ривожланиши учун имкониятлар яратилмайди, тарбияланувчиларнинг ижтимоий меҳнат, билиш фаолиятлари чекланган бўлади.

Ўсмир ва ўспиринлар фаолиятининг асосий турларига ўйин, ўқиш ва меҳнат киради. Улар йўналишига кўра билишга доир, ижтимоий, спорт, бадий, техник, ҳунармандчилик ҳамда шахсий қизиқишга кўра танланган соҳалардан иборат. Фаолиятнинг асосий тури – мулоқотдир.

Фаолият фаол ва пассив бўлиши мумкин. Ўсмир фаолияти муҳит ва тарбия таъсирида фаоллашиши ёки сусайиши мумкин. Инсон шахсининг ривожланишида унинг бутун вужуди билан севиб, ўз имкониятларини намоён этиб, меҳнат қилиш, ўзини шахс сифатида кўрсата олиши унда ўз фаолиятидан қониқиш ҳосил қилади. Унинг ижтимоий меҳнатдаги иштирокида фаоллик кўзга ташланади.

Таълим жараёнида фаоллик ўқувчига билимларни чуқур ва мустаҳкам эгаллашга, ўз қобилиятини намоён этишга йўллайди. Билишга бўлган фаоллик ўқувчининг интеллектуал ривожланишини таъминлайди.

Фаоллик кўрсатишининг асосини эса ҳамма вақт эҳтиёж ташкил этади. Эҳтиёжларнинг хилма-хиллиги фаолиятининг ҳам турларини кенгайтиради. Шунга кўра, ўқувчининг турли ёш даврларида уларнинг фаолияти турлича бўлади. Таълим муассасасида ҳамма вақт бир хил талаб шахс ривожланишида ижобий натижа беравермайди. Турли ёш даврларида фаолиятнинг турлари ва моҳияти ўзгариб туриши керак.

Инсоннинг ижтимоий фаоллиги, қобилияти барча муваффақиятларининг гаровидир. Чунки ҳар бир инсон ўз меҳнати, ғайрати, интилиши билангина фаоллашади. Ўқитувчи қанчалик яхши ўқитмасин ёки тарбия бермасин, тарбияланувчининг ўзи ҳаракат қилмаса, ривожланиш муваффақиятли кечмайди. Зеро, барча маънавий-ахлоқий камчиликларнинг асосий сабаби ҳам инсоннинг ўз фаолиятини тўғри йўлга қўймаганлигидадир.

Шунинг учун ҳам инсон фаолияти унинг ривожланиши натижаси ҳамдир. Демак, шахс фаоллиги асосида ижтимоий фаоллик, ташаббускорлик, ижодкорлик хислатларини шакллантириш – унинг шахслик имкониятларини намоён этиши орқали фаолиятини ривожлантириш муҳим саналади.

Ривожланишнинг ёш ва ўзига хос хусусиятлари. Маълум бир ёш даврига хос бўлган анатомик, физиологик (жисмоний) ва психологик хусусиятлари ёш хусусиятлари деб аталади. Ана шу ёш хусусиятларни ҳисобга олган ҳолда таълим ва тарбия иши ташкил этилади. Шунда бола ривожланишига тарбия таъсири кучли бўлади.

Болаларнинг тарбиясига тўғри ёндашиш, уни муваффақиятли ўқитиш учун бола ривожланишидаги турли ёшдаги даврларига хос хусусиятларни билиш ва уни ҳисобга олиш муҳимдир. Чунки бола оргинизмининг ўсиши ҳам, ривожланиши ҳам, психик тараққий этиши ҳам турли ёш даврларида турлича бўлади. Абу Али Ибн Сино, Ян Амос Коменский, К.Д.Ушинский, Абдулла Авлонийлар ҳам болани тарбиялаш зарурлигини уқтириб ўтганлар.

Боланинг ўзига хос хусусиятини ҳисобга олиш жуда мураккаб. Чунки бир хил ёшдаги болалар ҳам психик жиҳатдан турлича бўлиши мумкин.

Масалан, кўриш ва эшитиш қобилияти, фаоллиги, тез англаш, суст фикр юритиши, ҳовлиқма ёки вазминлиги, сергап ёки камгаплиги, серғайрат ёки ғайратсизлиги, ялқов ёки тиришқоқлиги, пала-партиш ва чала ишлайдиган, йиғинчоқлиги ёки ишга тез киришиб кетиши, қобилияти кабилар нерв фаолияти тизимининг таъсири бўлиб, ўқитувчи ёки тарбиячи уларни билиши зарур.

Боланинг индивидуал – ўзига хос хусусиятини билиш учун темпераментнинг умумий типлари ва боланинг ўзига хос хусусиятини ўрганиш методикасини билиш муҳим.

Шунингдек, турли ёш даврларининг ўзига хос ривожланиш қонуниятлари ҳам мавжуд. Масалан, 5-синф ўқувчилари билан 10-синф ўқувчисини тенглаштириб бўлмайди. Шунинг учун боланинг жисмоний ва психик камолоти қуйидаги даврларга бўлинади:

1. Гўдаклик даври – чақалоқлик (1 ой) даври тугагандан то бир ёшгача бўлган давр.
2. Боғчагача бўлган ёш даври – 1 ёшдан 3 ёшгача.
3. Мактабгача таълим ёши – 3 ёшдан 7 ёшгача.
4. Кичик мактаб ёшидаги ўқувчилар –7-11-12 ёшгача.
5. Ўрта мактаб ёшидаги ўқувчилар (ўсмирлар) 14-15 ёш.
6. Катта ёшдаги мактаб ўқувчилари (ўспиринлар) – 16-18 ёш.

Зеро, Ўзбекистон Республикасининг «Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури»да ҳам таъкидлаб ўтилганидек, узлуксиз таълимни ташкил этиш ва ривожлантириш тамойиллари таълимнинг ижтимоийлашувига эришиш долзарб

масаладир. Таълим олувчиларда эстетик бой дунёқарашни шакллантириш, уларда юксак маънавият, маданият ва ижодий фикрлаш қобилиятини ривожлантириш кабилар муҳим ижтимоий талаблар ҳисобланади.

Тарбия ҳақида тушунча. *Тарбия назарияси педагогика фанининг таркибий қисми бўлиб, ёшларни баркамол инсонлар қилиб тарбиялашнинг мазмуни, метод ва усуллари ҳамда ташкил этиши масалаларини ўрганади.* Ёш авлодни тарбиялашда нималарга эътибор қаратмоқ лозим? Бундай масалаларни ҳал этишда аввало мамлакатимизда сиёсий-ижтимоий соҳаларда юз бераётган ислохатлар моҳиятини чуқур ва атрофлича мушоҳада қилиб олишга тўғри келади. Чунки давр ҳам, инсон тарбияси ҳам ўзгариб бормоқда. Айниқса, XXI аср инсоният тарихида компьютер даври бўлиб кириб келди. Бироқ, фан-техника қанчалик жадал ривожланиб, жамият ҳаётида муҳим жой олиб, ишлаб чиқариш жараёнларини тезлашувига қанчалик самарали таъсир этмасин, тарбия назариясида шахсни комил этиб тарбиялаш, бу борада Марказий Осиё мутафаккирлари, халқ педагогикаси ҳамда жаҳон педагогикасининг илғор фикрларига таяниб иш кўриш зарур бўлади. Ёшларни баркамол инсон қилиб тарбиялашда биринчи навбатда Шарқ мутафаккирларининг қимматли маънавий мерослари муҳим дастурил амал аҳамиятига эга бўлади. Муҳаммад ал-Хоразмий, Абу Наср Фаробий, Абу Али Ибн Сино, Абу Райҳон Беруний, Аҳмад ал-Фарғоний, Имом Исмоил ал-Бухорий, Аҳмад Яссавий, Баҳовуддин Наҳшбанд, Амир Темур, Муҳаммад Тарағай Улуғбек, Алишер Навоӣ ва Заҳириддин Муҳаммад Бобур сингари оламга машҳур алломаларининг ижтимоий, сиёсий ва фалсафий қарашлари барча замонлар учун муҳим аҳамият касб этади. Ўз ўтмиш маданий меросини чуқур ўрганмаган ва эъзозламаган, аждод-авлодлари босиб ўтган тарихий йўлни идрок этмаган, миллий мустақиллик йўлида жон фидо қилган буюк аждодлар фаолиятдан хабардор бўлмаган инсон ўзлигини ҳеч ҳачон англаб етолмайди.

Ўтмиш маданий меросини ўрганиш мураккаб жараёни саналади. Маданий мероси намуналари ва уларда илгари сурилган эзгу ғояларни ёш авлод онгига сингдириш узлуксиз, изчил, тизимли ҳамда мақсадга мувофиқ амалга оширилиши зарур.

Тарбия мақсади ва вазифалари. Тарбия тарихий-ижтимоий тажрибага таянган ҳолда шахсни маълум мақсад асосида ижтимоий ҳаётга тайёрловчи фаолият жараёнидир. Турли замон ва маконда ижтимоий тарбия моҳиятан турлича ифодалаб келинган бўлиб, унинг мазмуни ижтимоий мақсадлардан келиб чиқиб асосланган.

Тарбия мақсади келажакда нимага эришиш, унинг учун қандай саъй-ҳаракатларни амалга ошириш билан боғлиқ жараёндир. Энг оддий ҳаракатдан тортиб то кенг кўламли давлат дастури асосида ташкил этилувчи тарбия доимо муайян мақсадга йўналтирилган бўлади.

Мақсадсиз, маълум ғояни ифода этмайдиган тарбия бўлмайди. Тарбия мақсади асосида унинг мазмуни асосланиб, мақсадни амалга оширишга хизмат қилувчи метод ва усуллар аниқланади. Тарбия мақсадининг муаммоси педагогиканинг долзарб масалаларидан бири саналади.

Тарбия мақсади умумий ва индивидуал характерга эга бўлиши мумкин. Илғор педагогика умумий ва индивидуал мақсадлар бирлиги ва уйғунлигини намоён этади.

Мақсад тарбиянинг умумий ижтимоий мақсадни ижобий ҳал этишга йўналтирилади ҳамда аниқ вазифалар тизими сифатида намоён бўлади. Демак, **тарбия мақсади** – бу тарбия орқали ҳал этиладиган **вазифалар тизимидир**. Тарбия мақсадлари моҳияти ва кўламига кўра умумий ва аниқ вазифалар сифатида гуруҳланади.

Тарбия мақсади қандай шаклланади? Унинг шаклланишида кўпгина объектив сабаблар муҳим ўрин тутуди. Организмнинг физиологик етилиш қонуниятлари, инсоннинг руҳий ривожланиши, фалсафий ва педагогик фикрлар ютуғи, ижтимоий маданият даражаси мақсадга умумий йўналиш беради. Бироқ асосий омил доимо давлат мафкура ва сиёсати бўлиб қолаверади.

Ҳозирги пайтда Ўзбекистон Республикаси раҳбарияти ёшлар орасидан энг иқтидорли, салоҳиятлиларини танлаб, саралаб олиб, уларни илмий, маданий-маънавий жиҳатдан камолотга эришишлари, замонавий фан-техника асосларини пухта ўзлаштириб олишлари учун ғамхўрлик қилмоқда. Ўзбекистон Республикасининг истиқболи назарда тутилиб, кўпгина ёшларнинг Туркия, Хитой, Япония, АҚШ, Германия каби ривожланган хорижий мамлакатларга таҳсил олиш учун юборилаётганликлари фикримизнинг ёрқин далилидир.

Бугунги кунда Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида» Қонунни ҳаётга жорий этиш, таълим-тарбия, соғлиқни сақлаш ҳамда умумий тиббиёт муаммоларини замон талаблари даражасида олиб бориш, мактабларни миллийлаштириш, ўрта махсус ҳамда олий ўқув юртларига кириш имтиҳонларини тест усулида ўтказиш борасида амалга оширилаётган ижобий ишлар ўз самарасини бермоқда.

Жамият маънавияти ва шахс камолотида муҳим ўрин тутувчи маънавий ва ахлоқий поклик, иймон, инсоф, диёнат, ор-номус, меҳр-оқибат, кексаларга ҳурмат сингари инсоний фазилатлар ўз-ўзидан шаклланмайди. Барчасининг асосида ёш авлодга оила, умумий ўрта, ўрта махсус, касб-ҳунар ҳамда олий таълим тизимида амалга оширилаётган таълим-тарбия мазмуни, ғоявий йўналиши ва самараси ётади.

Ўсиб келаётган ёш авлоднинг замон талабларига мос, баркамол инсон бўлиб шаклланишлари учун ижтимоий тарбиянинг муҳим таркибий қисмлари – ақлий, маънавий-ахлоқий, жисмоний, меҳнат, эстетик, ҳуқуқий, экологик, иқтисодий ҳамда жинсий тарбияни ташкил этишга нисбатан янги нуктаи назардан ёндашиш, уларнинг самарали йўллари ишлаб чиқиш алоҳида долзарблик касб этади. Бу эса тарбиядаги энг муҳим вазифалардир.

Тарбия мазмуни. Ақлий тарбия– таълим олувчиларни фан асосларига оид билимлар тизими билан қуроллантиради. Ақлий тарбия баркамол инсон тарбиялашнинг етакчи таркибий қисми бўлиб, ўқувчиларни табиат ва жамият, киши тафаккури ҳақидаги билимларни ўзлаштириб олишлари, уларда илмий дунёқараш, юқори онглилик хислатларини тарбиялаш, фан асосларидан хабардор қилиш, тафаккур ва нутқ қоблиятларини ўстиришни мақсад қилиб қўяди.

Билимлар тизимини онгли равишда ўзлаштириш мантикий фикрлаш, хотира, диққат, идрок этиш, ақлий қобилият, майиллик ва иқтидорни ривожлантиришга кўмаклашади.

Ақлий тарбиянинг вазифалари қуйидагилар саналади:

- илмий билимларнинг муайян ҳажмини ўзлаштириш;
- илмий дунёқарашни шакллантириш;
- ақлий куч, қобилият ва иқтидорни ривожлантириш;
- билишга бўлган қизиқишларни ривожлантириш;
- билишга бўлган фаолликни кучайтириш;
- ўз билимларни мунтазам равишда тўлдириб бориш, умумий ўрта таълим ва махсус касбий тайёргарлик даражасини оширишга бўлган эҳтиёжни ривожлантириш.

Муҳаммад алайҳиссалом ўз ҳадисларида; «Илмга илм олмоқ йўли билан эришилгайдир. Илму ҳунарни Хитойга бориб бўлса ҳам ўрганинглари. ... Илм эгалланг. Илм саҳрода дўст, ҳаёт йўлларида таянч, ёлғиз дамларда йўлдош бахтсиз дақиқаларда раҳбар, қайғули онларда мадакдор, одамлар орасида зебузийнат, душманларга қарши курашишда қуролдир» дейди.

Шунингдек, ҳадиси Шарифда «Илм олмоққа интилиш ҳар бир муслим ва муслима учун фарздир» дейдилар.

Ахлоқий тарбия. Ахлоқ - ижтимоий онг шаклларида бўлиб, инсонларнинг ўзи, дўст-биродарлари, жамоа аъзолари ва табиатга бўлган муносабатларини тартибга солиб турувчи хулқ-одоб қонун-қоидаларининг мажмуидир. Ана шу хулқ-одоб қонун-қоидаларини ўқувчилар онги, ҳаёти, турмуш тарзига сингдириш учун кўрсатилаётган таъсир ахлоқий тарбия деб номланади.

Алишер Навоий ўзининг «Фарҳод ва Ширин» достонидан Фарҳоднинг ақлу-идрокли, билимдон, ҳунарманд, камтар, инсонпарвар, иродали ва эътиқодли бўлганлигини тасвирлайди.

Ўзбекистон Республикасининг Президенти И.А.Каримов таъкидлаганидек: «Катталарни ҳурмат қилиш, оила ва фарзандлар тўғрисида ғамхўрлик қилиш, очиқ кўнгиллик, миллатидан қатъий назар одамларга хайрихоҳлик билан муносабатда бўлиш ва ўзаро ёрдам туйғуси – кишилар ўртасидаги муносабатларнинг меъёри ҳисобланади. Ўзбеклар диёрига, ўз Ватанига меҳр-муҳаббат, меҳнатсеварлик, билимга, устозларига, маърифатпарварларга нисбатан алоҳида ҳурмат-эҳтиром Ўзбекистон аҳолисига хос фазилатлардир».

Қуръони Карим ва Ҳадиси Шарифлардаги ахлоққа оид ибратли маслаҳатлар, ҳикоятлар асрлар давомида таркиб топган миллий урф-одатлар, анъана ва қадриятлар мазмунида ўз ифодасига эга бўлган. Шарқ мутафаккирлари Муҳаммад ал-Хоразмий, Абу Наср Фаробий, Абу Али Ибн Сино, Абу Райҳон Беруний, Аҳмад ал-Фарғоний, Имом Исмоил ал-Бухорий, Аҳмад Яссавий, Баҳовуддин Наҳшбанд, Амир Темур, Муҳаммад Тарағай Улуғбек, Абдурахмон Жомий, Саъдий Шерозий Алишер Навоӣ ва Заҳириддин Муҳаммад Бобур ва бошқаларнинг ахлоқ ҳақидаги қарашлари бугунги кунда ҳам ўз ифодасини топган.

Мавзуга оид луғатлар:

Тарбия назарияси - педагогика фанининг таркибий қисми бўлиб, ёшларни баркамол инсонлар қилиб тарбиялашнинг мазмуни, метод ва усуллари ҳамда ташкил этиш масалаларини ўрганади.

Тарбия – аниқ мақсад ҳамда ижтимоий-тарихий тажриба **асосида ташкил** этилиб, шахсни меҳнат ва ижтимоий фаолиятга тайёрлашга йўналтирилган педагогик жараён.

Ақлий тарбия - баркамол инсон тарбиялашнинг етакчи таркибий қисми бўлиб, ўқувчиларни табиат ва жамият, киши тафаккури ҳақидаги билимларни ўзлаштириб олишлари, уларда илмий дунёқараш, юқори онглилик хислатларини тарбиялаш, фан асосларидан хабардор қилиш, тафаккур ва нутқ қоблиятларини ўстиришни мақсад қилиб қўяди.

Жисмоний тарбия - ижтимоий тарбия тизимининг ажралмас таркибий қисми бўлиб, ўқувчиларда жисмоний ва иродавий сифатларни шакллантиришга хизмат қилади.

Ахлоқ - ижтимоий онг шаклларида бўлиб, инсонларнинг ўзи, дўст-биродарлари, жамоа аъзолари ва табиатга бўлган муносабатларини тартибга солиб турувчи хулқ-одоб қонун-қоидаларининг мажмуидир.

Ахлоқий тарбия – жамият томонидан тан олинган ахлоқий меъёрлар ва хулқ-одоб қоидаларини ўқувчилар онги, ҳаёти, турмуш тарзига синдириш мақсадида ташкил этилувчи педагогик фаолият жараёни, ижтимоий тарбиянинг таркибий қисми.

Меҳнат тарбияси - ўқувчиларга меҳнатнинг моҳияти, мазмунини чуқур англатиш, уларда меҳнатга онгли муносабат, шунингдек, муайян ижтимоий-фойдали ҳаракат ёки касбий кўникма ва малакаларини шакллантиришга йўналтирилган педагогик фаолият жараёни, ижтимоий тарбиянинг таркибий қисми.

Эстетик тарбия - ўқувчиларни табиат ва жамиятдаги гўзалликни идрок қилиш, уни тўғри тушуниш ва фаҳмлаш, қадрига етиш, шу аснода ўз шахсий ҳаётининг гўзал жихатини кўра билишга, гўзал бўлиш учун курашишга ўргатувчи педагогик фаолият жараёни, ижтимоий тарбиянинг таркибий қисми.

Тарбия жараёни - ўқитувчи ва ўқувчи (тарбиячи ва тарбияланувчи)лар ўртасида ташкил этилувчи ҳамда муайян мақсадга эришишга қаратилган самарали ҳамкорлик.

Шахс - конкрет киши, яъни, муайян жамиятнинг аъзоси бўлиб, у психологик жихатдан тараққий этган, ўз хусусиятлари ва хатти-ҳаракатлари билан бошқалардан ажралиб туради.

Индивид (лотинча “individuum”) - бўлинмас, алоҳида шахс, ягона маъноларини англатади.

Индивидуаллик - тарбия жараёнини амалга оширишда боланинг шахсий хусусиятлари ва яшаш шароитларини чуқур билиш ҳамда ҳисобга олиш.

Ривожланиш – шахснинг физиологик ва интеллектуал ўсишида намоён бўлаётган миқдор ва сифат ўзгаришларнинг моҳиятини ифода этувчи мураккаб жараён.

Фаолият - инсон томонидан табиий ва ижтимоий ҳаётни мақсадга мувофиқ ўзгартиришга йўналтирилган ижтимоий-тарихий турмушнинг ўзига хос шакли.

Ёш хусусиятлари - муайян бир ёш даврига хос бўлган анатомик, физиологик (жисмоний) ва психологик хусусиятлар.

Ижтимоийлашув – ижтимоий муносабатлар жараёнида фаол иштирок этиши асосида шахснинг ҳаёт ва ишлаб чиқариш жараёнига мослашуви бўлиб, узок давом этадиган мураккаб жараён.

Назорат учун саволлар:

1. Тарбиянинг мақсади нимадан иборат?
2. Шахсан Сиз тарбиянинг вазифаларини қандай тушунасиз?
3. Тарбиянинг турларини тасвирлаб беринг.
4. Тарбия жараёнининг ўзига хос хусусиятлари нималардан иборат?

ТЕСТ САВОЛЛАРИ

1. Кадрлар тайёрлаш Миллий дастурини рўёбга чиқариш босқичлари қайси жавобда тўғри берилган.

- А.1996-2000, 2001-2004, 2005 йилдан кейинги йиллар
- Б.1995-1998, 1999-2001, 2002-2005 йиллар
- В.1997-2001, 2001-2005, 2005 ва ундан кейинги йиллар
- Г.А ва Б жавоб тўғри
- Д.Ҳамма жавоблар тўғри

2.Кадрлар тайёрлаш миллий моделининг асосий таркибий қисмлари тўғри берилган қаторни белгиланг.

- А.Давлат ва жамият, ишлаб чиқариш узлуксиз таълим
- Б.Шахс, узлуксиз таълим, фан, ишлаб чиқариш
- В.Таълим тизими, шахс, давлат ва жамият
- Г.Шахс, давлат ва жамият, узлуксиз таълим, фан, ишлаб чиқариш
- Д.Ҳамма жавоблар тўғри

3.Узлуксиз таълимни фаолият кўрсатиш принтсипларини аниқланг.

- А.Таълимни устуворлиги, таълимнинг демократлашуви
- Б.Таълимнинг инсонпарварлашуви
- В.Таълимнинг ижтимоийлашуви, миллий йўналтирилганлиги
- Г.Таълим ва тарбиянинг узвий боғлиқлиги, иқтидорли ёшларни аниқлаш
- Д.Ҳамма жавоблар тўғри

4.Кимлар педагогик фаолият билан шуғулланиш ҳуқуқига эга.

- А.Олий педагогик маълумотли, тегишли билим, кўникма ва малакага эга бўлган шахслар
- Б.Тегишли маълумоти, касб тайёргарлиги бор ва юксак ахлоқий фазилатларга эга бўлган шахслар
- В.Олий ва ўрта махсус педагогик маълумотга эга бўлган шахслар
- Г.А ва В жавоблар тўғри
- Д.Б ва В жавоблар тўғри

5.Кимларга педагогик фаолият билан шуғулланишга йўл қўйилмайди

- А.Тегишли маълумотга эга бўлмаган шахсларга
- Б.Олий маълумотли бўлмаган шахсларга
- В.Педагогик фаолият билан шуғулланиш суд ҳукмига асосан ман этилган шахсларга
- Г.Ўрта махсус маълумотли шахсларга
- Д.Ҳамма жавоблар тўғри

6.Таълим тизими тўғри кўрсатилган қаторни белгиланг.

- А.Давлат таълим стандартларига мувофиқ таълим дастурини амалга оширувчи давлат ва нодавлат таълим муассасалари

- Б.Таълим тизимининг фаолият кўрсатиши ва ривожланишини таъминлаш учун зарур бўлган тадқиқот ишларини бажарувчи илмий-педагогик муассасалар
В.Таълим соҳасида давлат бошқарув органлари, шунингдек, уларга қарашли корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар
Г.Юқоридаги жавоблар тўғри
Д.Ҳамма жавоблар нотўғри

7.Тарбия қачон вужудга келган?

- А.Кишилиқ жамияти пайдо бўлиши билан
Б.Асримиз бошларида
В.Уйғониш даврида
Г.Қулдорлик тузуми даврида
Д.Капиталистик тузумда

8.Қуйидагилардан асосий педагогик тушунчаларни белгиланг.

- А.Шахс камолоти, ирсият, муҳит ва тарбия
Б.Таълим, тарбия, маълумот, педагогик жараён, педагогик ҳодиса
В.Шахсининг шаклланиши ва ривожланиши, билим, кўникма ва малакалар
Г.Ижтимоий муҳит, жамият, ирсият, педагогик жараён
Д.Тарбия, таълим, ўқитиш, ўқиш

9.Педагогика ижтимоий фанларнинг бири сифатида қайси фанлар билан бевосита яқин алоқада ривожланади?

- А.География, биология, химия, физика
Б.Она тили, адабиёт, лингвистика, грамматика
В. Психология, анатомия ва физиология, мактаб гигиенаси.
Г.Фалсафа, этика, эстетика, ахлоқшунослик
Д.Педагогика тарихи, фалсафа, она тили

10.Ҳозирги даврда педагогика фани ривожига хизмат қиладиган манъбаларни аниқланг.

- А.Ўзбек халқ оғзаки ижоди, дostonлар ва эртақлар
Б.Техникага доир йирик илмий кашфиётлар, коинотни ўрганишга доир билимлар
В.Аждодларимизнинг маърифий-педагогик мероси, таълим-тарбия ҳақидаги илғор назариялар
Г.Фалсафа ва унга доир назариялар
Д.Педагогика тарихига доир материаллар

11.Қуйидагилардан педагогиканинг илмий-тадқиқот методларини аниқланг.

- А.Кузатиш, суҳбат, эксперимент, адабий манбалар, ҳужжат ва архив материаллари
Б.Тушунтириш, ўқитиш, маслаҳат бериш, билиш фаоллигини ошириш
В.Мунозара, анжуман, маъруза, суҳбат
Г.Ҳикоя, намоиш қилиш, дарслик ва китоблар билан ишлаш

Д. Такқослаш, кўрсатиш, кузатиш, рейтинг

12. Педагогика фанлар тизимини белгиланг.

А. Фалсафа, иқтисод, этика, эстетика, педагогика

Б. Умумий биология, анатомия, физиология, педагогика

В. Умумий педагогика, мактабгача тарбия педагогикаси, махсус педагогика, методика, педагогика тарихи

Г. Психология, мактаб гигиенаси, этика, педагогика

Д. Психология, педагогика, анатомия, физиология

13. Шахс шаклланишининг асосий омиллари нималардан иборат?

А. Биологик омил, ижтимоий муҳит, тарбия

Б. Психик жихатдан ривожланиши, ўзини бир бутун инсон деб ҳис қилиш

В. Таълим, тарбия, маълумот

Г. Ўқиш, ўрганиш, тарбия

Д. Ирсият, тарбия ва таълим

14. ИИИ синф ўқувчиси Анвар «Мен қандай ўқийман?» мавзусидаги иншосида қуйидагиларни ёзади: «Мен яхши ўқийман, чунки отамга ўхшаб муҳандис бўлмоқчиман. Она тили ва математикадан «тўрт» олдим, лекин албатта тузатаман. Чунки яхши муҳандис бўлиш учун аълочи бўлиш керак. Агар мен аълочи бўлсам отам велосипед олиб бермоқчилар. Мен шунга ҳаракат қиламан.». Ўқиш мотивини аниқланг:

А. Аъло ўқиш.

Б. Велосипедли бўлиш

В. Муҳандис бўлиш

Г. Ўзини кўрсатиш

Д. Отасига ўхшаш

15. Қуйидаги берилганлардан ақлий тарбиянинг вазифасини аниқланг.

А. Жасур ва ботир Ватан ҳимоячиларини тарбиялаш

Б. Табиатдаги, жамиятдаги инсонлар муносабатидаги гўзалликни англаш ва баҳо бериш.

В. Нутқ ва тафаккурни ривожлантириш, фан асосларидан билимларини ҳар томонлама ўрганиш.

Г. Инсонларга тўғри, оқилона муносабатда бўлиш

Д. Интеллектуал имкониятларни тарбиялаш

16. Дидактиканинг асосчиси ким?

А. И.Г. Песталоттси

Б. Абу Али ибн Сино

В. Марғилоний

Г. Я.А. Коменский

Д. Форобий

17. Қуйидаги жавоблардан қайси бири таълим жараёнини ифодалайди:

- А. Шахс шаклланадиган жараён
- Б. Муайян дунёқараш қарор топа боради
- В. Билмасликдан билишга томон ҳаракатнинг ўз ичига оладиган жараён
- Г. Тарбиялаш жараёни
- Д. Ўқишни ташкил этиш жараёни

18. Таълимнинг икки ёқлама характери нимани англатади?

- А. Таълим ва тарбия бирлиги
- Б. Ўқитувчи ва ўқувчи фаолиятининг бирлиги
- В. Ўқишни ташкил қилиш, ўқувчиларни индивидуал психик ривожлантириш суръатини тезлаштириш
- Г. Ўқувчиларда муайян дунёқарашни таркиб топтириш
- Д. Таълим ва маълумот

19. Таълим жараёнининг муҳим белгиларини аниқланг.

- А. Тарбиявий вазифалари амалга ошириш
- Б. Ўқувчиларнинг мустақил ишларга ўргатиш
- В. Ўқишни ташкил қилиш, ўқувчиларнинг индивидуал психик ривожлантириш суръатини тезлаштириш
- Г. Ўқиш ва ўқитиш
- Д. Ҳамма жавоблар тўғри

21. Дидактика нимани ўргатади?

- А. Тарбия жараёнининг умумий қонуниятларини
- Б. Таълим жараёнининг умумий қонуниятларини
- В. Тарбия методларини
- Г. Халқ таълим тизимини
- Д. Барча жараёнларни

22. Дидактика сўзининг луғавий маъноси қайси жавобда тўғри берилган?

- А. Ўргатувчи
- Б. Бола етакловчи
- В. Зеҳн ва қобилият
- Г. Ақлга қайта ишлов бериш
- Д. Табиатни ўрганаман

20. Педагогик технология нима?

- А. Педагогик фан
- Б. Таълим методи
- В. Педагогик маҳорат
- Г. А ва Б жавоблар тўғри

23. Ўқув материални идрок қилиш, тушуниш, мустаҳкамлаш, ҳамда амалда қўллаш қайси жараённинг босқичлари?

- А. Таълим жараёнининг
- Б. Такрорлашнинг

- В. Билиш жараёнининг
- Г. Тарбия жараёнининг
- Д. Билимларни ўзлаштириш жараёнининг

24. Таълим мазмунига қайси жавобда тўғри таъриф берилган?

- А. Ижтимоий ишлаб чиқаришнинг энг зарур эҳтиёжлари доирасида ўз аксини топади
- Б. Давлатнинг халқ таълими ва муайян турдаги ўқув юрти олдида қуйидаги вазифаларида намоён бўлади
- В. Мактабда белгилаб бериладиган таълим-тарбия жараёни
- Г. Ўқувчиларни эгаллаб олиши лозим бўлган, билим, кўникма ва малакаларнинг аниқ белгиланган доираси
- Д. Ҳамма жавоблар тўғри таърифланган

25. Ўқув режасининг моҳияти қайси жавобда берилган.

- А. Ҳар бир ўқув фанининг ўқитиш учун ажратилган билим, ҳажми, тизими ва ғоявий-сиёсий йўналишини аниқлаб берадиган давлат ҳужжати
- Б. Ўқитиладиган фанлар, ўқитиш учун ажратилган соатлар ва ўқув йилининг тузилишини белгилаб берувчи давлат ҳужжати
- В. Тегишли фанга оид илмий билим асосларини дастурга ва дидактика талабларига мувофиқ равишда баён қилувчи ҳужжат
- Г. Таълим мазмунини белгиловчи ҳужжат
- Д. Ҳамма жавоблар тўғри

26. Таълим қоидалари қайсилар?

- А. Илмийлик ва онглилик
- Б. Изчиллик ва мунтазамлилик
- В. Тарбияловчилик ва кўрсатмалилик
- Г. Амалиёт билан боғлиқлик
- Д. Ҳамма жавоблар тўғри

27. Ўқитиш усуллари қайси жавобда тўғри кўрсатилган?

- А. Оғзаки, кўргазмали, амалий, муаммоли изланиш, репродуктив
- Б. Кўргазмали, уқтириш, насихат, намуна, ўргатиш, одатлантириш
- В. Амалий меҳнат, жисмоний, ақлий, экологик, иқтисодий, амалий
- Г. Эстетик, график тушунча, таърифлар, қоидалар чиқариш
- Д. Ҳамма жавоблар тўғри

28. Таълимнинг оғзаки усулининг турлари қайси жавобда берилган?

- А. Ўқитувчининг ҳикояси, суҳбат ва мактаб маърузаси
- Б. Кўргазмали, техника воситалари, кузатиш
- В. Муаммоли вазият яратиш, тестлар, амалий машғулот
- Г. Машқлар, график ишлар, кўргазмали, экскурсия
- Д. Ҳеч қайси жавоблар тўғри берилмаган

29. Намойиш этиш, кузатиш ва экскурсия ўқитишнинг қайси усулига мансуб?

- А. Амалий
- Б. Мустақил иш
- В. Кўрғазмали
- Г. Оғзаки
- Д. Китоб билан ишлаш

30. Ўқитишнинг амалий усули қайси жавобда тўғри кўрсатилган?

- А. Оғзаки, ёзма машқлар, фронтал тажрибалар, график ишлар
- Б. Лаборатория ишлари, намойиш қилиш, кўрсатиш, кузатиш
- В. Кузатиш, кўрсатиш, суҳбат, маъруза, ҳикоя
- Г. Намойиш этиш, иллюстратсия ва экскурсия, муаммоли ўқитиш
- Д. Ҳамма жавоблар тўғри

31. Қайси жавобда синфга тўғри таъриф берилган?

- А. Ўқув ишларининг асосий ташкилий шакл, ўқувчилар билан ишлаш
- Б. Ўқув ишларининг марказий қисми, болалар гуруҳи
- В. Ёши ва билими жиҳатидан бир хил бўлган маълум миқдордаги ўқувчилар гуруҳи
- Г. Билим даражаси бир хил бўлган ўқувчилар гуруҳи
- Д. Ҳамма жавоблар тўғри

32. Дарснинг қандай турлари мавжуд?

- А. Аралаш дарс
- Б. Янги билимларни баён қилиш
- В. Ўтилган материалларни мустаҳкамлаш дарси
- Г. Такрорий-умумлаштирувчи ва кириш дарслари
- Д. Ҳамма жавоблар тўғри

33. Уй вазифасини сўраш, янги материалларни баён қилиш, янги материалларни мустаҳкамлаш, уй вазифаларини текшириш қайси дарс турига мансуб?

- А. Такрорлаш-умумлаштириш
- Б. Янги билимларни баён қилиш
- В. Аралаш дарс
- Г. Билимларни мустаҳкамлаш
- Д. Билим, кўникма ва малакаларни текшириш

34. Янги билимларни баён қилиш, янги билимларни мустаҳкамлаш, янги билимлар устида машқ қилиш қайси турига мансуб?

- А. Аралаш
- Б. Ўтилган материални мустаҳкамлаш
- В. Такрорлаш-умумлаштириш
- Г. Билим, малака ва кўникмаларни текшириш ва янги билимлар бериш
- Д. Янги билимлар бериш дарси

35. Педагогика қандай фан?

- А. Таълим ҳақидаги фан
- Б. Инсон тарбияси ҳақидаги фан
- В. Маълумот ҳақидаги фан
- Г. Билим ҳақидаги фан
- Д. Жамият ҳақидаги фан

36. Биринчи бўлиб ким синф-дарс тизимини кашф этган?

- А. Форобий
- Б. Я. А. Коменский
- В. Марғилоний
- Г. Рувинский
- Д. Бабанский

37. Дифференциялаш тушунчасини қайси тушунча билан тенг деб қўллаймиз?

- А. Таълимни оптималлаштириш
- Б. Таълимни қулайлаштириш
- В. Таълимни табақалаштириш
- Г. Ҳамма жавоблар тўғри
- Д. Ҳамма жавоблар нотўғри

38. Маълум ўқитиш усулини муваффақиятли амалга оширмақ учун зарур бўлган ёрдамчи ўқув материаллари-асбоб, қурол, аппарат ва бошқа шу кабилар қайси терминга мансуб?

- А. Усул
- Б. Восита
- В. Услуб
- Г. Таълим
- Д. Тарбия

39. Ўрганилган билим кеча ўрганилган билимни мустаҳкамлайди ва эртага ўрганиладиган билимга замин ҳозирлайди. Бу таълимнинг қайси қоидасига мос келади?

- А. Таълимнинг илмий бўлиш қоидаси
- Б. Таълимнинг ўқувчи ёшига мос бўлиши
- В. Таълим ва тарбиянинг бирлиги қоидаси
- Г. Таълимнинг тизимли ва изчил бўлиши
- Д. Ҳамма жавоблар нотўғри

40. Ўқувчиларни ижодий фикрлашга ва ижодий қобилиятларини ривожлантиришга хизмат қиладиган ўқитиш методларини аниқланг.

- А. Муаммоли тизим
- Б. Ҳикоя
- В. Намойиш қилиш ва суҳбат
- Г. Тушунтириш ва суҳбат

Д.Кўргазмали методлар

41. Таълим мазмуни нималарда ифодаланади?

- А. ДТС, ўқув режасида, дастури ва дарсликларида
- Б. Таълим методлари, восита ва қўлланмаларда
- В. Таълим принтсипларида, ўқитувчининг амалий ишида
- Г. Таълим шаклида, дарс тузилиши, типи ва қўлланишида
- Д. Барча жавоблар тўғри

42. Я.А.Коменскийнинг қайси асари таълим ривожлантиришга ғоят катта ҳисса қўшди?

- А. Устози аввал
- Б. Енгил адабиёт
- В. Болаларга жоним фидо
- Г. Педагогика
- Д. Буюк дидактика

43. Ўзбекистонда таълим назариясининг ривожига ҳисса қўшган педагоглар қайси жавобда тўғри берилган?

- А. А. Авлоний
- Б. Х. Х. Ниёзий
- В. С. Расулий
- Г. Қори Ниёзий
- Д. Ҳамма жавоблар тўғри

44. Билиш нимадан бошланади?

- А. Сезишдан
- Б. Идрокдан
- В. Кўришдан
- Г. Тушунишдан
- Д. Барча жараёнда бир вақтда бошланади

45. Қуйида келтирилган мутафаккирлардан кимлар инсон камолотини илм-фан ва тарбияда деб билганлар?

- А. Форобий, Беруний, ибн Сино, Навоий
- Б. Навоий, Хамза, Авлоний, Фурқат
- В. Коменский, ибн Сино, Фарғоний, Завқий
- Г. Ушинский, Форобий, Беруний, Песталоттси
- Д. Коменский, Ушинский, Руссо, Дистервег

46. Тарбия жараёни қандай жараён?

- А. Тарбиячи ва тарбияланувчи фаолиятларини ўз ичига олган икки ёқлама жараён
- Б. Тарбиячи ва тарбияланувчи қатнашадиган жараён
- В. Тарбиячи бевосита ташкил этадиган, кўп қиррали қатнашадиган жараён

Г.Таълим-тарбия ишини муваффақиятли амалга оширадиган жараён
Д.Ҳамма жавоблар тўғри

47.«Метод» сўзининг луғавий маъносини кўрсатинг?

- А. «Метод» юнонча сўз бўлиб, «услужият» маъносини билдиради
- Б. «Метод» лотинча сўз бўлиб, «воситачи» маъносини билдиради
- В. «Метод» инглизча сўз бўлиб, «йўл кўрсатувчи» деган маънони билдиради
- Г. «Метод» грекча сўз бўлиб, йўл, усул демакдир
- Д. Тўғри жавоб берилмаган

48.Тарбиянинг мақсади нима?

- А.Инсонни тарбиялаш
- Б.Инсонни билимли қилиш
- В.Инсонга режали ва мунтазам таъсир кўрсатиш
- Г.Баркамол, хар томонлама етук инсонни тарбиялаш
- Д.Шахсни маълум бир фаолиятга тайёрлаш

49.Ҳуқуқий тарбиянинг мазмунини айтинг.

- А.Фуқароларда юқори ҳуқуқ маданиятини шакллантириш, уларни ўз ҳуқуқларини танишга, ўзгалар ҳуқуқини ҳимоя қилиш, ҳурматлаш, жамият миқёсидаги қоида ва нормаларни билишга ўргатади
- Б.Жамиятдаги инсонлараро муносабатларни тартибга солиб турувчи, инсонлар ўрнини, бурчини белгилаб берувчи қонунлар мажмуи
- В.Инсонларни Конституциявий ҳуқуқ ва бурчларини англаб олишга ёрдам бериш
- Г.Тўғри жавоб йўқ
- Д.Ҳуқуқий нормаларни ва қоидаларни, ҳуқуқий қонунларни ўргатади

50.Экологик тарбия нима?

- А.Экологик тарбия инсоннинг атроф-муҳитга нисбатан муносабатини тарбиялайди
- Б.Табиат ва жамият муносабатларига оид тушунчалар мажмуи
- В.Табиат ҳақидаги билимлар мажмуи
- Г.Экологик тарбия инсонни жисмоний ва ақлий тарбиясига таъсир этади
- Д.Тўғри жавоб кўрсатилмаган

51.Иқтисодий тарбия ўқувчиларда қандай ҳислатларни таркиб топтиради?

- А.Умуминсоний қадриятларни, одоб, ахлоқ, ишбилармонлик, касб одоби кабиларни
- Б.Тежамкорлик, меҳнатсеварлик, ташаббускорлик, ишбилармонлик, иқтисодий ҳисоб-китоб қилиш кабиларни
- В.Миллий қадриятларни ўрганиш асосида ўз- ўзини англаш, Ватан тараққиёти учун меҳнат қилиш
- Г.Ватанга муҳаббатни, биргаликда иш юритишни

Д.Оила бюджетини тўғри тақсимлаш

52.Экологик тарбиянинг манбаларига нималар киради?

А.Табиат, ер сув, ҳаво

Б.Ер, ҳаво, тупроқ

В.Табиат, жамият

Г.Ер, сув

Д.Табиат, сув

53.Экологик тарбиянинг вазифаси нималардан иборат?

А.Табиат бойликларини тежаб-тергашга, табиатни муҳофаза қилишга ўргатиш

Б.Юқолиб бораётган бойликларни асраш, ер, сув, ҳавони тозалаш

В. Ўсимликлар дунёсини асраш, табиатга муносабат

Г.Атроф-муҳитга ижобий муносабатни тарбиялаш

Д.Ҳайвонот дунёсини асраш, уларга меҳрибонлик

54.Меҳнат тарбиясининг асосий мақсади нима?

А.Меҳнат кўникмаларини шакллантириш, касб танлашга ўргатиш, меҳнатга амалий тайёрлаш

Б.Болалар меҳнатга нисбатан бирор бир муносабатни таркиб топтириш, уларнинг қобилиятини ривожлантириш ва ҳаётга амалий касб танлашга тайёрлашдан иборат

В.Меҳнат малакаларини шакллантириш, касб-ҳунарга тайёрлаш, меҳнат асосида д ўстлик- ўртоқликни тарбиялаш

Г.Касб-ҳунар ўргатиш, меҳнатга муносабатни шакллантириш

Д. Ҳалол яшаш

55.Ўқитувчи мустақил иш дафтари тарқатар экан, илгари б ўш ўзлаштирувчилар сафида бўлган Олимжоннинг муваффақиятини алоҳида таъкидлади. Қ ўлланилган тарбиявий усулини аниқланг.

А.Танбех бериш

Б.Рағбатлантириш

В.Жазолаш

Г.Мукофотлаш, маъқуллаш

Д.Қайд этиш

56.Келтирилган жавоблардан ўқувчиларнинг билим эгаллаш этапларини кўрсатинг?

А.Ўқиш- ўрганиш

Б.Билим, кўникма ва малакалар

В.Ўқув материални идрок қилиш, англаш, мустаҳкамлаш ва амалиётга татбиқ қилиш

Г.Таълим, тарбия, маълумот олиш

Д. Ўрганиш, ўқиш, ўзлаштириш

57. Ўқув материални идрок қилишга қайси манбалардан фойдаланилади?

А.Кўрсатиш, кузатиш, таққослаш

Б.Сезги, идрок, тасаввурлар

В.Диққат, хотира, тафаккур

Г.Анализ, синтез, абстрактсия

Д.Кўрсатиш, хотира, сезги

58. Қуйидагилардан қайсилари ўқув материални англашга ёрдам беради?

А.Сезги, идрок, тасаввурлар

Б.Тафаккур жараёнлари (анализ, синтез, таққослаш, абстрактсия, индуктив, ва дидуктив хулосалар чиқариш)

В.Кўрсатиш, кузатиш, амалий ишлар

Г.Лаборатория ишлари, турлари, тажрибалар

Д.Ҳамма жавоблар тўғри

59. Таълимнинг кўргазмалилик методлари ифодаланган жавобни аниқланг.

А.Тушунтириш, уқдириш, суҳбат

Б.Ҳикоя, дарслик ва китоблар билан ишлаш

В.Кузатиш, намойиш қилиш, экскурсия

Г.Репродуктив метод

Д.Ҳамма жавоблар тўғри

60. Ўқув дастурида нималар аксини топган б ўлади?

А.Хар бир синфда ўқитиладиган ўқув предметлар сони

Б.Ўқув режасининг кенгайтирилган таҳлили

В.Ўқув йили давомида ҳар қайси синфда алоҳида предметлар б ўйича ўқувчиларга бериладиган илмий билим кўникма ва малакаларнинг ҳажми белгилаб бериладиган, ўқув режаси асосланиб тузиладиган ҳужжат

Г.Маълум предмет юзасидан ўқувчи ўзлаштириши лозим бўлган билим, кўникма ва малакалар таърифланган ўқув қўлланмаси

Д.Ҳамма жавоблар тўғри

61. Синфдан ташқари ишлар қайси ўринда тўғри таърифланган?

А.Ўқитувчилар ўқувчиларнинг б ўш пайтларида ташкил қиладиган ўқув тарбиявий ишлар

Б.Дарсдан ташқари вақтда ўқитувчилар ёки четдан таклиф қилинган мутахассисларнинг ўқувчилар билан олиб борадиган турли хил таълим-тарбиявий ишлар

В.Дарсдан с ўнг белгиланган кунларда ўқитувчилар ўқувчилар қизикишига асосан ташкил қиладиган т ўгарак ишлари

Г.Ўқувчини ҳар томонлама ривожлантиришга хизмат қилувчи дарсдан б ўш вақтларида мустаҳассис ўқитувчилар олиб борадиган ўқув-соғломлаштириш тадбирлари

Д.Ҳамма жавоблар тўғри

62. Ўтмиш маданий меросимизни ўрганишга даъват этувчи Президент И.А.Каримовнинг асари номини аниқланг.

- А. Биздан обод ва озод Ватан қолсин
- Б. Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир
- В. Огоҳликка даъват
- Г. Тарихий хотирасиз келажак юк
- Д. Аллоҳ қалбимизда, юрагимизда

63. Илк педагогик асарлар туркумини аниқланг.

- А. Афсоналар
- Б. Ертақлар
- В. Ривоятлар
- Г. Достонлар
- Д. Барча жавоблар тўғри

64. Ислом таълимотидаги педагогик фикрлар қайси манбаларда тўла ақс этган?

- А. Қуръони Каримда
- Б. Қуръони Карим ва ҳадисларда
- В. Хафтияҳда
- Г. Чоркитобда
- Д. А ва В жавоблар тўғри

65. Абу Наср Форобий қайси асарида комил инсон тарбиявий сифатларини кўрсатиб берган?

- А. Мусиқа ҳақида катта китоб
- Б. Конуни Масъурий
- В. «Метофизика»га шарҳ
- Г. Фозил одамлар шахри
- Д. Фанларнинг келиб чиқиши тўғрисида

66. Абу Наср Форобий қачон ва қаерда туғилган?

- А. Милодий 870 йилда Ҳиротда
- Б. Милодий 873 йилда Сирдарёда
- В. Милодий 870 йилда Фарғонада
- Г. Хижрий 320 йилда Бухорода
- Д. Хижрий 518 йилда Самарқандда

67. Қадимги Хоразмда қандай дин ва маърифий ёдгорлик вужудга келган?

- А. Зардуштийлик дини ва «Авесто»
- Б. Оташпарастлик дини ва «Авесто»
- В. Кубравия ва «Хадис»
- Г. Нақшбандия таълимоти ва «Қуръон»
- Д. А ва В жавоблар тўғри

68. Ибн Синонинг болага таълим-тарбия беришга доир фикрлари баён этилган асарларини аниқланг.

- А. «Тиб қонунлари», «Ҳидоят»
- Б. «Китоб-ал Қонуни фит-тиб», «Қулунж»
- В. «Тиб қонунлари», «Гадбири манозил», «Донишнома»
- Г. «Донишнома», «Рисолатул тайр»
- Д. «Хайй ибн Яқзон» қиссаси

69. Ибн Сино тавсия этган таълимни ташкил этиш шаклини аниқланг.

- А. Якка тарзда
- Б. Жамоа тарзида
- В. Қўрқитиш воситасида
- Г. Бригада шаклида
- Д. Барча шаклларда

70. Кайковуснинг энг йирик педагогик мероси ҳисобланган асари номини аниқланг.

- А. Фарзанд тарбия қилмоқ зикрида
- Б. Сухандонлик ҳақида
- В. Ота-она ҳаққини билмак зикрида
- Г. «Қобуснома»
- Д. «Донишнома»

71. Юсуф Хос Хожибнинг педагогик асарини аниқланг.

- А. «Донишнома»
- Б. «Қутадғу билиг»
- В. «Оналар мактаби»
- Г. «Ески мактаб»
- Д. «Она тили»

72. Абу Райҳон Берунийнинг ўқитиш ҳақидаги фикрларини аниқланг.

- А. Болаларни қўрқитиб ўқитиш керак
- Б. Аввал овқатлантириб, сўнгра ўқитиш керак
- В. Кун бўйи битта фанни ўқитиш керак
- Г. Фанларни алмаштириб ўқитиш керак
- Д. Ҳамма жавоб тўғри

73. Ал-Хоразмийнинг қайси асари йирик бир фаннинг номига айланди?

- А. «Китоб ат-тарих»
- Б. «Жуғрофия»
- В. «Ал-Китоб-ал-мухтасар фи-ҳисоб ал-жабр ва-л-муқобала»
- Г. «Негизлар»
- Д. «Ислоҳ китоб маналус»

74.Зардуштийлик таълимотига к ўра болаларга таълим-тарбия бериш неча ёшдан бошланади?

- А. 5 ёшдан
- Б. 6 ёшдан
- В. 7 ёшдан
- Г. 10 ёшдан
- Д. 12 ёшдан

75.Зардуштийлик таълимотида олға сурилган 3 асосий ҳислатни айтинг.

- А. Яхшилик ва ёмонлик
- Б. Эзгу фикр, эзгу суз, эзгу амал
- В. Одоблилиқ, меҳнатсеварлик, инсонпарварлик
- Г. Гуноҳ , савоб, увол
- Д. Диний, ахлоқий, жисмоний тарбия

76.Қадимги Юнонистон ва Римда яшаб, ўз асарларида илк педагогик ғояларни олға сурган олимлар кимлар эди?

- А. Гиппократ, Томас Мор, Ҳампанелла
- Б. Птоломей, Квинтилиан, Бернард Шоу
- В. Демокрит, Афлотун, Арасту, Квинтилиан
- Г.Ернест Хемингуей, Стендал, Мотсарт
- Д. Гёте, Гейне, Якоб Гримм

77.Қадимги Юнонистон ва Римда фаолият кўрсатган мактаблар номини аниқланг.

- А. Риторлар, ритсарлар, монастир мактаблари
- Б. Черков мактаблари
- В. Полестра, Агелла, гимнастий эфеблар мактаблари
- Г. К ўпкураш мактаблари
- Д. Тўғри жавоб й ўқ.

78.Енг қадимги туркий ёзма педагогик ёдгорлик «Девону луғотит турк»нинг муаллифи ким?

- А. Ахмад Яссавий
- Б. Ахмад Югнакий
- В. Махмуд Кошғарий
- Г. Салоҳиддин Тошкандий
- Д. Рометоний ва Гиждувоний

79.Ахмад Яссавий ўзининг Ўрта Осиёдаги илк тасаввуфий таълимотининг қайси асарида муфассал баён этган?

- А. «Яссавия»
- Б. «Ҳикмат» («Девони ҳикмат»)
- В. «Ҳикматнома»
- Г. В ва С жавоблар тўғри

Д. Барча жавоблар тўғри

80. Хўжа Баҳоуддин Нақшбандий олға сурган Нақшбандия тариқати унинг қандай сўзларида ўз ифодасини топган?

- А. Товба ва тазарру қилиб туриш
- Б. Луқмаи ҳалол қоидасига амал қилиш
- В. К ўнглинг Оллоҳда, қўлинг ишда бўлсин
- Г. Шариатга риоя қилиш
- Д. Барча жавоблар тўғри

81. Ибн Сино ота-оналарга бола тарбиясини қачондан бошлашни тавсия этади?

- А. Бола туғилган кундан бошлаб
- Б. Бола олти ойлик бўлгач
- В. Она қорнида хомила пайдо бўлиши билан
- Г. Бола бир ёшга тўлгач
- Д. Икки ёшдан бошлаб

82. Мирзо Улуғбекнинг қайси асарида 1018 юлдузнинг ҳолати ва ҳаракати кўрсатиб берилган?

- А. «Дорул-илм»
- Б. «Чил устун»
- В. «Зижжи Курагоний»
- Г. «Рисолаи исботи вожиб»
- Д. «Рисолатул-хуруф»

83. «Бола қалби тоза тахтага ўхшайди, унга ҳар қандай фикрни осонликча чизиш мумкин», - деган фикрни айтган Шарқ олими ва унинг асари.

- А. Ахмад Югнакий-«Ҳибат-ул ҳақойик»
- Б. Юсуф Хос Хожиб-«Кутадғу билиг»
- В. Жалолиддин Давоний-«Ахлоқи асалолият»
- Г. Жалолиддин Давоний-«Рисола-дар-илмул-нафс»
- Д. А ва В жавоблар тўғри

84. «Агар ота унинг (яъни боланинг) жисмини жисмоний жиҳатдан тарбиялашга сабабчи бўса, муаллим унинг маънавий тарбиясини камолотга етишувига сабабчидир». Бу фикрни ким ва қайси асарида айтган?

- А. Абу Наср Форобий «Фозил одамлар шаҳри»да
- Б. Абу Райхон Беруний «Ҳиндистон»да
- В. Жалолиддин Давоний «Ахлоқи Жалолий»да
- Г. Алишер Навоий «Хазойинул маоний»да
- Д. Г ва Д жавоблар тўғри

85. Алишер Навоийнинг тарбиянинг мақсади ҳақидаги фикрларини кўрсатинг.

- А. Илмли ва жисмоний баркамол бўлиш
- Б. Қайта тарбиялаб, яхши фазилатга ўргатиш

- В. Халқпарвар, илмли, яхши фазилатли қилиб тарбиялаш
- Г. Шафқатсизликка ўргатиш
- Д. С ва Д жавоблар тўғри

86. Алишер Навоийнинг педагогик аҳамиятга молик асарлари номини аниқланг.

- А. Хамса
- Б. Махбуб ул қулуб, Хайрат-ул Аброр
- В. Хазониул маоний
- Г. Назмул жавоҳир
- Д. Барча жавоблар тўғри

87. Алишер Навоий сайи-ҳаракати билан қурилган ва фаолият кўрсатган муассасалар ва иншоотлар.

- А. «Ихлосия» мадрасаси
- Б. «Ҳалосия» хаммоми
- В. «Шифоия» шифохонаси
- Г. Етим болалар мактаби
- Д. Барча жавоблар тўғри

88. «Имкон борича болага яхши таълим-тарбия беришга интилиш лозим, токи у ижобий хусусиятларни ўзлаштирсин ва ярамас ҳаракатлардан узини муҳофаза қилсин». Ушбу педагогик фикрлар муаллифини аниқланг.

- А. Абу Али ибн Сино
- Б. Аз-Замахшарий
- В. Хўжа Баҳоуддин Нақшбандий
- Г. Кайковус
- Д. Хусайн Воиз Кошифий

89. Хусайн Воиз Кошифийнинг педагогик қарашлари баён этилган асарларни аниқланг.

- А. «Ахлоқи Мухсиний»
- Б. «Анвори Сухайлий»
- В. «Футувватномаи султоний»
- Г. «Рисолаи Ҳотамия»
- Д. Барча жавоблар тўғри

90. Самарқандда Улуғбек қурдирган мадраса мударриси қилиб ким тайинланган?

- А. Али Қушчи
- Б. Қозизода Румий
- В. Муҳаммад Хавофий
- Г. Восифий
- Д. Ғиёсиддин Жамшид Коший

91. Улуғбек Самарқандда тўплаган олимлар сони 1417 йилда қанчага етган?

- А. 70 нафардан ортик
- Б. 80 нафардан ортик
- В. 100 нафардан ортик
- Г. 150 нафардан ортик
- Д. Ўндан ортик

92. Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг педагогик қарашлари баён этилган асарлари.

- А. «Муфассал»
- Б. «Мубаййин»
- В. «Бобурнома»
- Г. «Хумоюннома»
- Д. «Волидия» (таржимаси)

93. XIX асрда Хоразмда маданият, маърифат ривожига раҳнамолик қилган, босмахона ташкил қилган хон.

- А. Мунис Хоразмий
- Б. Муҳаммад Раҳимхон Феруз
- В. Огахий
- Г. Рожий
- Д. Мунис

94. Махмудхўжа Бехбудийнинг педагогик қарашлари баён қилинган асарнинг номи.

- А. «Китоб от-торл» («Болалар учун китоб»)
- Б. «Ислом амалиёти»
- В. «Падаркуш»
- Г. «Нажот»
- Д. «Еҳтиёжи миллат»

95. Буюк чех олими Я.А. Коменский яшаган жамоанинг номини аниқланг.

- А. «Биродарлар» жамоаси
- Б. «Чех қардошлари» жамоаси
- В. «Яшиллар» жамоаси
- Г. «Маърифатчилар» жамоаси
- Д. Барча жавоблар тўғри

96. Абдулла Авлонийнинг педагогикага тааллуқли асари номини аниқланг

- А. «Туркий гулистон ёхуд ахлоқ»
- Б. «Биз ва сиз»
- В. «Жаҳолат»
- Г. «Ўликлар»
- Д. «Қотили Карима»

97. «Буюк дидактика» асарини ўзбек тилига илк бор ким таржима қилган?

- А. С.Ражабов
- Б. А.Мунавваров.
- В. М.Очилов
- Г. Т.Гаффорова, А.Чориев
- Д. А ва Б жавоблар тўғри

98. Мустақил Ўзбекистон Республикаси «Таълим тўғрисида»ги Қонунни қачон қабул қилинган?

- А. 1997 йил
- Б. 1992 йил
- В. 1993 йил
- Г. 1994 йил
- Д. 1995 йил

99. Мустақил Ўзбекистонда Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури қачон қабул қилинди?

- А. 1997 йил 2 сентябр
- Б. 1997 йил 10 октябр
- В. 1997 йил 29 август
- Г. 1997 йил 5 декабр
- Д. 1997 йил 9 май

100. Ўзбекистонда мактаблар ишини ривожлантиришнинг умуммиллий дастури қачон қабул қилинди ва у нечанчи йилларга мўлжалланган?

- А. 2004 йил 30 апрел, 2004-2010 йилларда
- Б. 2004 йил 27 август, 2005-2008 йилларга
- В. 2004 йил 10 май, 2003-2008 йилларга
- Г. 2004 йил 17 май, 2006-2009 йилларга
- Д. 2004 йил 25 май, 2005-2009 йилларга

101. Педагогик маҳорат таркибий қисмлари қайси қаторда тўғри кўрсатилган?

- А. Таълим бериш маҳорати
- Б. Касбий билим ва педагогик қобилият
- С. Мулоқот ўрнатиш ва тарбиялаш маҳорати
- Д. Ўқувчилар ва ота-оналар билан ишлай олиш маҳорати.

102. Педагогик маҳорат нима?

- А. Таълим ва тарбия бериш санъати
- Б. Мулоқот ўрната олиш
- С. Педагогик жараёни бошқара олиш маҳорати
- Д. Билим бера олиш маҳорати

103. Касбий билим таркибий қисмларини кўрсатинг.

- А. Фанга доир билимлар
- Б. Педагогик билимлар

- С. Назарий билимлар
- Д. Назарий билимлар, амалий билимлар, методик билимлар.

104. Педагогик қобилият турларини кўрсатинг.

- А. Обрў орттира олиш қобилияти
- Б. Ташкилотчилик, дидактик, академик, суггистив, персептив.
- С. Коммуникатив қобилият
- Д. Ҳамма жавоблар тўғри

105. Ўқувчилар жамоаси олдида обрў орттириш учун ўқитувчи қандай хусусиятга эга бўлиши керак?

- А. Намуна кўрсатиши
- Б. Ўз устида тинимсиз изланиши
- С. Ўқувчиларни сева олиши
- Д. Ҳамма жавоблар тўғри

106. Дидактик қобилият тури нима?

- А. Нутқнинг бойлиги
- Б. Таълим бера олиш, таълим усуллари тўғри танлай олиш
- С. Таълим назариясини чуқур ўзлаштириш
- Д. Ўқувчилар оламига назар ташлай олиш.

107. Персептив қобилият тури нима?

- А. Мулоқот ўрната олиш
- Б. Тарбия 9
- С. Авторитар услубда
- Д. Ҳамма жавоблар тўғри

108. Устозлар ҳақидаги қуйидаги мисра кимнинг қаламига мансуб:

Ҳақ йўлинда ким сенга бир ҳарф ўқитмиш ранж ила,
Айламак осон эмас ҳаққин адо юз ганж ила.

- А. Алишер Навоий
- Б. Форобий
- С. Беруний
- Д. Абдулла Авлоний

109. Қуйидаги фикр қайси Шарқ мутафаккирининг қаламига мансуб:

Ҳеч бир гап қолмади мавҳум бўлмаган,
Жуда оз сир қолди маълум бўлмаган.

Билимим ҳақида чуқур ўйласам,
Билдимки, ҳеч нарса маълум бўлмаган.

- А. Алишер Навоий
- Б. Форобий
- С. Ибн Сино
- Д. Абдулла Авлоний

110. Мимика нима?

- А. Юз ифодасини ўқиш
- Б. Ҳаракатлар комплекси
- С. Фикрларни сўзсиз, юз мускуллари орқали баён этиш санъати
- Д. Ҳамма жавоблар тўғри.

111. Пантомимика нима?

- А. Фикрларни сўзсиз гавда ва қўл ҳаракатлари орқали ифодалаш
- Б. Фикрни сўзсиз ифодалаш
- С. Фикрни эркин баён қилиш.
- Д. Фикрларни фақат оёқ ҳаракатлари орқали ифодалаш

112. Ижтимоий перцепсия нима?

- А. Жамият ҳаётига фаол иштирок
- Б. Кўз қарашлари ва юз ифодаси орқали ички дунёни кўра олиш қобилияти
- С. Магия
- Д. Ҳамма жавоблар тўғри

113. Диапозон нима?

- А. Товуш баландлиги
- Б. Нутқни ифодалаш усули
- С. Нутқ бойлиги
- Д. Инсон имкониятлари даражасидаги турли баландликдаги товушлар йиғиндиси

114. Ритмика нима?

- А. Товушларни ифодалаш хусусияти
- Б. Нутқ хусусияти
- С. Товушлар ва сўзларни талаффуз қилишдаги умумий тезлик, давомийлик.
- Д. Мулоқот хусусияти

115. Диксия нима?

- А. Товушларни тўғри талаффуз қилиш
- Б. Товуш хусусиятлари
- С. Нутқ бойлиги
- Д. Нутқ хусусияти

116. Тембр нима?

- А. Товушнинг ёрқинлиги, юмшоқлиги, хусусийлиги.
- Б. Товуш баландлиги.
- С. Товуш тезлиги.
- Д. Нутқ бойлиги

117. Ўқитувчи нутқига қандай талаблар қуйилади?

- А. Грамматик.
- Б. Фонетик.
- С. Стилистик.
- Д. Ҳамма жавоблар тўғри.

118. “Тавтология” сўзининг луғавий маъносини айтинг.

- А. Синонимлар.
- Б. Айнан ўша сўз
- С. Камчилик.
- Д. Бир хил сўз.

119. Таълим жараёни иштирокчиларининг ҳуқуқ ва бурчлар қайси меъёрий ҳужжатда кўрсатиб ўтилган?

- А. Меҳнат кодексда
- Б. Жиноят кодексда
- С. Коститутсияда
- Д. «Таълим тўғрисида»ги Қонунда

120. Педагогик техникага қайси жавобда тўғри таъриф келтирилган?

- А. Таълим-тарбия жараёни восита ва усуллари.
- Б. Таълим жараёнида қўлланиладиган техник воситалар.
- С. Ўқитувчига ўқув фаолиятида ҳам, ўқишдан ташқари фаолиятда ҳам зарур бўлган умумий педагогик малакалар мажмуидан иборат.
- Д. Ҳамма жавоблар тўғри

121. Педагогик такт нима?

- А. Мулоқот шакли.
- Б. Ўқитувчининг ўқувчилар билан мулоқотда педагогик мақсадга қаратилган усул ва услубни, самарали тарбиявий таъсир воситаларини топа билиш ва тўғри қўллай билиш касбий малакаси.
- С. Тарбия усули.
- Д. Таълим усули.

122. Ўқитувчининг жамоа билан мулоқот шакллари қайси қаторда тўғри кўрсатилган?

- А. Пассив-ижобий, фаол-ижобий, ўзгарувчан.
- Б. Доимий, ўзгарувчан.
- С. Жамоавий ва якка.
- Д. Ҳамма жавоблар тўғри

123. Жамоа аъзоларини нима бирлаштиради?

- А. Тенгдошлик хусусиятлари
- Б. Тартиб-интизом
- С. Ягона мақсад
- Д. Тўғри жавоб йўқ.

124. Педагогик маҳоратни ошириш йўллари кўрсатинг

- А. Бадиий асарлар ўқиш орқали
- Б. Илмий адабиётларни таҳлил қилиш орқали
- С. Тажриба орттириш давомида
- Д. Аудиторияда ва аудиториядан ташқарида

125. Юқори даражада шаклланган жамоада бошқарувни ким амалга оширади?

- А. Жамоа ўз-ўзини бошқаради
- Б. Синф раҳбари
- С. Синф фаоллари
- Д. Ота-оналар

126. Қуйидаги гапда нутқ таъсирчанлигини оширишнинг қандай усулидан фойдаланилган: “Иш самарадорлигини ошириш учун ишни тўғри режалаштириш, режа асосида ташкил этиш, вақтдан унумли фойдаланиш ва иш натижаларини таҳлил қилиш лозим”?

- А. Градатсия
- Б. Инверсия.
- С. Интонатсия
- Д. Анафора

127. Қуйидаги шеърда нутқ таъсирчанлигини оширишнинг қайси усулидан фойдаланилган:

Аёлга бахт беринг, саодат беринг,
Деманг, юрибди-ку кулиб, жилмайиб.
Аёл кулиб туриб ўлиши мумкин,
Дунёни олиши мумкин жилмайиб.

- А. Градатсия
- Б. Инверсия.
- С. Интонатсия
- Д. Анафора

128. Қуйида нутқ таъсирчанлигини оширишнинг қандай усулидан фойдаланилган: “Соғлом бўлиш учун – тоза ҳаво керак, жисмоний ҳаракат керак, соғлом турмуш тарзини ўрнатиш керак”?

- А. Градатсия
- Б. Инверсия.
- С. Интонатсия
- Д. Анафора

129. Мактаб музейлари, китоблар кўرғазмаси қайси иш усулига тааллуқли?

- А. Оғзаки
- Б. Амалий

С. Кўргазмали
Д. Тўғри жавоб йўқ

130. «Сокин сузаётган сол» ўхшатмаси муносабатларни бошқаришнинг қайси услубига тегишли?

- А. Демократиик.
- Б. Авторитар.
- С. Либерал.
- Д. А ва Б жавоблар тўғри

131. “Интонация” сўзининг луғавий маъносини топинг.

- А. Шеър ўқимок.
- Б. Ижро этмок.
- С. Баланд овозда гапирмок.
- Д. Сўзлашмок.

132. «Бумеранг» ўхшатмаси муносабатларни бошқаришнинг қайси услубига тегишли?

- А. Либерал.
- Б. Авторитар.
- С. Демократик.
- Д. Тўғри жавоб йўқ.

133. Нутқ нима?

- А. Мулоқот воситаси
- Б. Фикрларни баён этиш шакли
- С. Сўз ва гаплар
- Д. А ва Б жавоблар тўғри

134. Нутқ қандай шаклларда ифодаланади?

- А. Оғзаки ва ёзма
- Б. Сўзлар орқали
- С. Товушлар орқали
- Д. Ёзувлар орқали

135. Ўқитувчининг қандай нутқи ўқувчиларни зериктиради?

- А. Мунозарали ва муаммоли
- Б. Савол-жавоблар
- С. Узоқ давом этадиган монолог
- Д. Тўғри жавоб йўқ

136. Таълим жараёни олдига қандай мақсадлар қўйилади?

- А. Дарс мазмунини ўқувчиларга етказиш
- Б. Таълимий, тарбиявий, ривожлантирувчи
- С. Баркамол шахсни тарбиялаш

Д. Жисмоний ривожлантириш.

137. “Тембр” сўзининг луғавий маъносини топинг.

- А. Товуш
- Б. Ҳар бир товушнинг ўзига хослиги
- С. Товушларнинг ўхшашлиги
- Д. Тўғри жавоб йўқ.

138. “Либерал” сўзининг луғавий маъносини топинг.

- А. Эркин, хур фикрли
- Б. Мустақил
- С. Ҳокимият
- Д. Ўзига ишонган

139. Сўзлар орасидаги танаффуслар нима деб аталади?

- А. Ритм
- Б. Темпоритм
- С. Диапозон
- Д. Тембр

140. Нутқ бойлиги нима билан белгиланади?

- А. Сўзларнитўғриқўллашда
- Б. Товушларнитўғриталаффузқилишбилан
- С. Синонимлардан кенг ва ўринли фойдаланиш билан
- Д. Ҳамма жавоб тўғри

141. «Ўтқир ўқ» ўхшатмаси жамоага раҳбарлик қилишнинг қайси услубига тегишли?

- А. Авторитар.
- Б. Демократик.
- С. Либерал.
- Д. Тўғри жавоб йўқ.

142. Жамоа шаклланиши жараёни неча босқичда амалга ошади?

- А. Икки босқичда.
- Б. Уч босқичда.
- С. Тўртбосқичда.
- Д. Бешбосқичда.

143. Қуйидаги белгиларга эга жамоа шаклланишнинг қайси босқичида: «Педагогнинг талаблари фаолларнинг жамоага билдирадиган талаблари билан қўшилади. Педагог фаоллардан барча ўқувчиларни ижтимоий (қимматли) фаолиятга жалб этиш воситаси сифатида фойдаланади. Фаоллар жамоа аъзоларига топшириқлар беради, уларнинг бажарилишини назорат қилади ва талаб қилади».

- А. Биринчи босқичида
- Б. Иккинчи босқичида.
- С. Учинчи босқичида.
- Д. Тўртинчи босқичида.

144. Қуйидаги белгиларга эга жамоа шаклланишининг қайси босқичида: «Педагогнинг куч-ғайрати натижасида синфда ўрнатилган муайян даражадаги тартиб-интизом мавжуд. Ўқувчиларнинг унча катта бўлмаган қисми ўқитувчининг фикрини қўллаб-қувватлайди. Синф фаоллари фаолияти тўлиқ йўлга қўйилмаган».

- А. Биринчи босқичида
- Б. Иккинчи босқичида.
- С. Учинчи босқичида.
- Д. Тўртинчи босқичида.

145. Қуйидаги белгиларга эга жамоа шаклланишининг қайси босқичида: «Жамоа ўз-ўзини бошқаришга ўтган. Ўзаро муносабатлар ахлоқий қимматга эга. Бундай жамоада педагогнинг талаблари жамоа аъзоларининг бир-бирига бўлган талаблари билан уйғунлашади».

- А. Биринчи босқичида
- Б. Иккинчи босқичида.
- С. Учинчи босқичида.
- Д. Тўртинчи босқичида.

146. Нутқ ифодалилигини оширишда қайси стилистик усуллардан фойдаланилади?

- А. Синонимлардан
- Б. Омонимлардан
- С. Антонимлардан
- Д. Анафора, инверсия, интонатсия.

147. Анафора нима?

- А. Нутқ таъсирчанлигини ошириш мақсадида гапда айрим сўзларнинг такрорланиши.
- Б. Нутқ хусусияти.
- С. Фразеология.
- Д. Тўғри жавоб йўқ.

148. Инверсия нима?

- А. Нутқ ҳодисаси.
- Б. Бошқа тилга хос сўзлардан фойдаланиш.
- С. Нутқ таъсирчанлигини ошириш мақсадида гапда сўзларнинг ўрнини алмаштириш ҳолати.
- Д. Тўғри жавоб йўқ.

149. Интонатсия нима?

А. Шеър ўқиш.

Б. Нутқ мазмунига мос ҳолда сўзлаш, айрим сўз ва ибораларни ажратиб, таъкидлаб кўрсатиш.

С. Иборалардан кенг фойдаланиш.

Д. Тўғри жавоб йўқ.

150. Педагогик маҳоратнинг шаклланиш босқичлари қайси каторда тўғри кўрсатилган?

А. Бошланғич, ўрта ва юқори.

Б. Репродуктивлик, ижодийлик, ижодий-новаторлик.

С. Паст, ўрта ва юқори.

Д. Ҳамма жавоблар тўғри.

151. Ўқитувчининг ўқувчиларга коммуникатив таъсир этиш усуллари кўрсатинг.

А. Мулоқот ва муомала

Б. Сўзлашув

С. Ишонтириш ва сингдириш

Д. Тажриба алмашинув

152. Ишонтириш усулининг самарали кечиши нималарга боғлиқ?

А. Ахборот мажмуи ва ўқитувчининг авторитетига.

Б. Ишонтириш таъсири қаратилган шахснинг руҳий жиҳатлари ва уларнинг таъсир этиш жараёнида инобатга олинишига.

С. Ўқитувчи ва ўқувчиларнинг ўзаро мулоқот жараёнидаги ақлий ва руҳий ҳолатига.

Д. Ҳамма жавоблар тўғри.

153. Сингдириш усули турларини кўрсатинг.

А. Доимий ва вақтинчалик

Б. Бевосита ва билвосита.

С. Якка ва гуруҳ билан.

Д. Жамоавий.

154. Қатъий талаб ва буйруқлар сингдириш усулининг қайси турига мансуб?

А. Бевосита педагогик сингдириш усулига

Б. Билвосита педагогик сингдириш усулига

С. Тушунтириш усулига

Д. Тўғри жавоб йўқ.

155. Ишоралар, қоралаш, рағбатлантириш сингдириш усулининг қайси турига мансуб?

А. Бевосита педагогик сингдириш усулига

Б. Билвосита педагогик сингдириш усулига

С. Тушунтириш усулига
Д. Тўғри жавоб йўқ.

156. Эмоционал барер нима?

- А. Ўқитувчининг фикрларини қабул қилишга ҳалакит берадиган ҳис-туйғулар.
- Б. Қарама-қарши туйғулар.
- С. Фикрлар тўқнашуви.
- Д. Тўғри жавоб йўқ.

157. Товуш ҳосил қилишда қандай нафасдан фойдаланилади?

- А. Физиологик
- Б. Фонатсион
- С. Чуқур
- Д. Тўғри жавоб йўқ.

158. Товуш аппарати қисмларини кўрсатинг.

- А. Тил, лаб, тиш.
- Б. Ҳалқум, бўғиз.
- С. Энергетик, генератор, резонатор.
- Д. Оғиз бўшлиғи, бурун.

159. Товушнинг эгилувчанлиги нима?

- А. Товушларни тўғри талаффуз қилиш.
- Б. Товушни ўзгартира олиш.
- С. Куйлай олиш.
- Д. Баланд товуш.

160. Педагогик техника қандай қисмлардан иборат?

- А. Ўз организмни бошқариш.
- Б. Кайфият ва ҳис-туйғуларини бошқариш.
- С. Нутқ техникаси.
- Д. Ҳамма жавоблар тўғри.

161. Фонатсион нафас олишда изчиллик қандай амалга ошади?

- А. Нафас олиш, пауза, нафас чиқариш.
- Б. Нафас олиш, нафас чиқариш, пауза.
- С. Нафас олиш, нафас чиқариш.
- Д. Пауза, нафас олиш, нафас чиқариш.

162. Нутқ функциялари нималардан иборат?

- А. Ўқитиш воситаси.
- Б. Тарбия воситаси.
- С. Фикр алмашинув.
- Д. Мулоқот, фикрларни ифодалаш, ахборот алмашинув воситаси.

163. Ўқитувчи меҳнатини илмий асосда ташкил этиш тамойилларини кўрсатинг.

- А. Режалаштириш, ташкил этиш.
- Б. Бошқариш.
- С. Назорат қилиш.
- Д. Ҳамма жавоблар тўғри.

164. Ўз-ўзини тарбиялаш услубларини кўрсатинг.

- А. Ўз-ўзини билиш, ўз-ўзини баҳолаш.
- Б. Ўз мақсадини англаш.
- С. Ўз вазифаларини англаш.
- Д. Ўз устида ишлаш.

165. Педагогик тажрибани тўплаш тизими нималардан иборат?

- А. Мақсадни белгилаш.
- Б. Таҳлил этиш, умумлаштириш, хулоса қилиш.
- С. Ютуқларни аниқлаш, маълумот тўплаш.
- Д. Ҳамма жавоблар тўғри.

166. Қуйидаги нутқда қандай камчиликлар мавжуд: “Онаси Анварга “Шеър айтиб бер” деди. Анвар: “Шеърни ёд олмадим” деди. Онаси : “Нега ёд олмадинг” деди. Анвар: “Китобимни йўқотиб қўйдим” деди”?

- А. Тавтология.
- Б. Ноўрин сўзларни тез-тез такрорлаш
- С. Синонимлардан фойдалана билмаслик.
- Д. Шевага хос сўзлардан фойдаланиш.

167. Педагогик назокат нима?

- А. Ахлоқ меъёрларига риоя этиш.
- Б. Меъёр туйғуси ва педагогик одоб қоидаларига риоя этиш.
- С. Ҳис-туйғу.
- Д. Таълим-тарбия жараёнида ҳис-туйғуга риоя этиш.

168. Қуйидаги сингдириш усулларида қайси бири педагогик жараёнда фойдаланилади?

- А. Релаксация ҳолатида сингдириш.
- Б. Ўз-ўзига сингдириш
- С. Онгли ҳолатда сингдириш.
- Д. Гипноз ҳолатида сингдириш.

169. Қобилият нима?

- А. Бошқа инсонлардан устунлик жиҳати.
- Б. Шахсинг муайян фаолият юзасидан лаёқатини ифодаловчи психик хусусият.
- С. Психологик хусусият.

Д. А ва С жавоблар тўғри.

170. Эмпатия нима?

А. Норозилик кайфияти.

Б. Симпатияга қарама-қарши тушунча.

С. Бошқа одамларнинг психик ҳолатларини тушуниш ва уларга ҳамдардлик қилиш қобилияти.

Д. Психик ҳолат.

171. Ўқитувчининг ота-оналар билан мулоқот шаклларни кўрсатинг.

А. Якка ва оммавий суҳбат, синф мажлислари, хат орқали мулоқот, учрашувлар.

Б. Таълим ва тарбия жараёнидаги учрашувлар.

С. Якка ҳолдаги суҳбат.

Д. Тўғри жавоб йўқ.

172. Педагогик мулоқот шакллари қайси қаторда тўғри кўрсатилган?

А. Ўқитувчи ва ўқувчи мулоқоти.

Б. Ўқитувчи ва ўқувчиларнинг ота-оналари ўртасидаги мулоқот.

С. Ўқитувчи ва педагогик жамоа орасидаги суҳбат.

Д. Ҳамма жавоблар тўғри.

173. Товуш аппаратининг энергетик тизими қандай вазифани бажаради?

А. А товушини ҳосил қилишда иштирок этади.

Б. Б товушини ҳосил қилишда иштирок этади.

С. Товуш ҳосил қилиш тизимини ҳаво билан таъминлайди.

Д. Товуш ҳосил қилади.

174. Товуш аппаратининг резонатор тизими қандай вазифани бажаришда иштирок этади?

А. Ҳаво билан таъминлайди.

Б. Шовқин товушларни ҳосил қилишда иштирок этади.

С. Товуш ҳосил қилади.

Д. Паузада иштирок этади.

175. «Такт» сўзи қандай маънони англатади?

А. Оралиқ маъносини.

Б. Масофа маъносини.

С. Вақт маъносини.

Д. Таъсир этиш, тегиш маъноларини.

176. Педагогик такт нима?

А. Ўқитувчининг таълим-тарбия жараёнида самарали тарбиявий таъсир воситалари ва мулоқот услубларини топа билиш малакаси.

Б. Таълим методи.

- С. Тарбия методи.
- Д. Ҳамма жавоблар тўғри.

177. “Демократик” сўзининг луғавий маъносини топинг.

- А. Эркин, хур фикрли
- Б. Ўзига ишонган
- С. Ҳокимият
- Д. Халқ ҳокимияти

178. “Авторитар” сўзининг луғавий маъносини топинг.

- А. Эркин, хур фикрли
- Б. Мустақил
- С. Ўзига ишонган
- Д. Ҳокимият

179. Таълим мақсадлари қайси йўналишларда белгилаб олинади?

- А. Иқтисодий, маънавий.
- Б. Моддий, маънавий.
- С. Таълимий, тарбиявий, ривожлантирувчи.
- Д. Ривожлантирувчи, чиниқтирувчи.

180. Қуйидаги педагогик малакалар мажмуи педагогик техниканинг қайси таркибий қисмига тегишли: «Имо-ишоралар, маъноли қараш, қўл ҳаракати, илиқ табассум»?

- А. Нутқ маданияти.
- Б. Мимика, пантомимика.
- С. Ўқитувчининг ҳиссий ҳолати.
- Д. Ҳамма жавоблар тўғри.

181. Қуйидаги педагогик малакалар мажмуи педагогик техниканинг қайси таркибий қисмига тегишли: «Саводли гапириш, ўз фикрини ифодали, таъсирчан ифодалаш, товушларни тўғри талаффуз қилиш»?

- А. Нутқ маданияти.
- Б. Мимика, пантомимика.
- С. Ўқитувчининг ҳиссий ҳолати.
- Д. Ҳамма жавоблар тўғри.

182. Қуйидаги педагогик малакалар мажмуи педагогик техниканинг қайси таркибий қисмига тегишли: «Жиддийлик даражаси, хайрихоҳлик кайфиятини сақлаш, умидбахшлик»?

- А. Нутқ маданияти.
- Б. Мимика, пантомимика.
- С. Ўқитувчининг ҳиссий ҳолати.
- Д. Ҳамма жавоблар тўғри.

183. Қуйидаги фикр қайси машҳур педагогнинг қаламига мансуб: «Тарбиячи ташкил этишни, иш юритишни, ҳазиллашишни, қувноқ, жаҳлдор бўлишни билиши лозим, у ўзини шундай тутиши керакки, унинг ҳар бир ҳаракати тарбияласин»?

А. Абдулла Авлоний.

Б. А.С.Макаренко.

С. Мишел Монтен.

Д. Я.А.Коменский.

184. Қуйидаги нутқда қандай камчиликлар мавжуд: “Болалар, мактабга келгунча, йўд ҳаракати қоидаларига амал қилинг. Бу ўзингизга фойдали!”?

А. Синонимлардан фойдалана билмаслик.

Б. Тавтология.

С. Ноўрин сўзларни тез-тез такрорлаш.

Д. Шевага хос сўзлардан фойдаланиш.

185. Қуйидаги нутқда қандай камчиликлар мавжуд: “Демак, ўқувчи доим топшириқларни вақтида бажариши керак. Бу, демак, ўзининг порлик келажагини таъминлайди”?

А. Тавтология.

Б. Ноўрин сўзларни тез-тез такрорлаш.

С. Синонимлардан фойдалана билмаслик.

Д. Шевага хос сўзлардан фойдаланиш.

186. Монотон оҳангдаги нутқ қандай оқибатларга олиб келади?

А. Ўқувчиларни дарсга қизиқтиради.

Б. Билимларни ўзлаштиришига ёрдам беради.

С. Ўқувчилар учун оғирлик қилади.

Д. Ўқувчиларни зериктиради.

187. Ўқитувчининг жуда баланд овози ўқувчиларга қандай таъсир қилади?

А. Ўқувчиларни чарчатиб қўяди.

Б. Ўқувчилар диққатини тўплашга ёрдам беради.

С. Суҳбатдошни чалғитади.

Д. Ҳамма жавоблар тўғри.

188. Тавтология нима?

А. Бир ўринда бир хил маъноли сўзлардан ўринсиз фойдаланиш.

Б. Сўз бойлиги.

С. Синонимлардан ўринли фойдаланиш.

Д. Бир мақсадга қаратилган нутқ.

189. Ўқитувчи нутқига қўйиладиган лексик талаблар нима?

А. Луғатнинг бой бўлиши.

Б. Синонимлардан кенг фойдаланиш.

- С. Сўзлардан ўринли фойдаланиш.
- Д. Ҳамма жавоблар тўғри.

190. Ўқитувчи нутқига қўйиладиган грамматик талаблар нима?

- А. Луғатнинг бойлиги.
- Б. Гап тузилишида грамматик қоидаларга риоя этиш.
- С. Нутқ ифодалилиги.
- Д. Тўғри жавоб йўқ.

191. Ўқитувчи нутқига қўйиладиган орфоепик талаблар нима?

- А. Гап тузилишига эътибор бериш.
- Б. Нутқ бойлиги.
- С. Товушларни тўғри талаффуз қилиш.
- Д. Ҳамма жавоблар тўғри.

192. Қуйидаги тавсиф қайси услубда мулоқот ўрнатган ўқитувчига нисбатан берилган: «Яхши ўқитувчи, аммо муомаласи қандайдир қуруқ. Болалар билан ҳеч қачон эркин гаплашмайди»?

- А. Фаол-ижобий.
- Б. Пассив-ижобий.
- С. Ўзгарувчан.
- Д. Тўғри жавоб йўқ.

193. Қуйидаги тавсиф қайси услубда мулоқот ўрнатган ўқитувчига нисбатан берилган: «Болаларни ва ўз касбини севади. Ҳар қандай болага билим бера олади. Болаларга қатъий чора кўрмайди, аммо талабчан ва принципиал»?

- А. Фаол-ижобий.
- Б. Пассив-ижобий.
- С. Ўзгарувчан.
- Д. Тўғри жавоб йўқ.

194. Қуйидаги тавсиф қайси услубда мулоқот ўрнатган ўқитувчига нисбатан берилган: «Софдил, билимли, кўп ишлайди, болаларни ва ўз касбини севади, аммо болалар чалғитса ўзини йўқотиб қўяди»?

- А. Фаол-ижобий.
- Б. Пассив-ижобий.
- С. Ўзгарувчан.
- Д. Тўғри жавоб йўқ.

УМУМИЙ САВОЛЛАР

1. «Педагогика» тушунчаси қандай мазмунни англатади?
2. Тарбия назарияси нималарни ўрганади?
3. Педагогика фанининг асосий вазифалари нималардан иборат?
4. Қандай фанлар педагогик фанлар тизимига киради?
5. «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури»нинг бош ғояси нимадан иборат?
6. Кадрлар тайёрлаш миллий модели нима?
7. Кадрлар тайёрлаш миллий моделининг асосий таркибий қисмлари нималардан иборат?
8. Узлуксиз таълим тизимининг моҳиятини ёритиб беринг.
9. Педагогик касбининг асосий хусусиятлари нималарда намоён бўлади?
10. Ўқитувчи қандай сифатларга эга бўлиши зарур?
5. Тарбиянинг мақсади нимадан иборат?
6. Тарбиянинг турларини тасвирлаб беринг.
7. Тарбия жараёнининг ўзига хос хусусиятлари нималардан иборат?
1. Дидактиканинг предмети ва объекти нималардан иборат?
2. Дидактиканинг асосий вазифалари нималардан иборат?
3. Дидактиканинг асосий категориялари қайсилар?
4. Ривожлантирувчи таълимнинг асосий тамойиллари қайсилар?
5. Муаммоли таълимнинг моҳияти нимадан иборат?
6. «Таълим ва тарбиянинг инсонпарварлик, демократик хусусиятлари» тушунчасини Сиз қандай тушунасиш?
7. Замонавий дидактик тизимнинг ўзига хос белгилари нималардан иборат?
8. Педагогик парадигма нима? Таълимнинг асосий парадигмаларини айтиб беринг.
9. «Таълим» тушунчасига таъриф беринг.
10. Таълим (дидактик жараён) жараёнининг алоҳида хусусияти нималардан иборат? В.П.Беспалько формуласи мисолида ифодаланг.
11. Таълим жараёни тузилмаси ва вазифаларининг моҳиятини ёритиб беринг.
12. Ўқувчилар томонидан билимларнинг эгалланишини таъминловчи жараёнининг асосий босқичлари нималардан иборат?
13. Таълимнинг асосий дидактик қонуниятларини ифода этиб беринг (И.П.Подласый бўйича).
14. Таълим тамойили нимани англатади? Мисоллар келтиринг.
15. Шарқ Уйғониш даври алломалари – Муҳаммад ал-Хоразмий, Абу Наср Форобий, Абу Райхон Беруний, Абу Али Ибн Сино) илгари сурган таълимий қоида ва тамойилларини таърифлаб беринг.
16. Таълим мазмунининг моҳияти нимадан иборат?
17. Умумий ўрта, ўрта махсус, касб-хунарсиз таълими мазмунини танлаб олиш тамойилларини таърифлаб беринг.
18. Ҳозирги босқичда таълим мазмунини белгилаш асосий ғояларини (асосларини) айтиб беринг.

19. Мутахассислик фани бўйича умумий ўрта, ўрта махсус таълими давлат таълим стандартини таҳлил қилиб беринг.

20. Ўқув режаларининг турларини айтинг, академик лицей ўқув режасини таърифлаб беринг.

21. Ўқув дастурларининг қандай турлари мавжуд?

22. Мутахассислик фани бўйича дарсликлар билан танишиб чиқинг. Қуйидаги саволлар бўйича уни таърифлаб беринг: а) дарсликда китобнинг мазмуни, мақсад ва вазифалари; б) кириш сўзининг мавжудлиги; в) китоб билан ишлаш давомида ўқувчиларни фаоллаштириш йўлида фойдаланилган усуллар; г) китобнинг кўргазмали материаллари, уларнинг дарслик матни билан боғланганлиги; д) параграф ёки бўлим охирида резюме ёки хулосаларнинг мавжудлиги; ж) китобнинг ташқи кўриниши (қоғози, шрифти, асмлари, муқоваси).

23. Таълим методи нима, таълим воситаларига нималар киради?

24. Таълим методларининг таснифи нима?

25. Таълим жараёнида суҳбат методини қўллашда нималарга эътибор қаратиш зарур?

26. Кўргазмали методлар туркумини нималар ташкил этади?

27. Амалий методлар моҳияти нимадан иборат?

28. Дидактик ўйинлар қандай мақсадда қўлланилади?

29. Замонавий таълимнинг асосий турларини таърифлаб беринг.

30. “Таълимнинг ташкилий тизими” тушунчаси моҳиятини тушунтириб беринг.

31. Таълимнинг индивидуал шакли афзалликлари нимадан иборат?

32. Синф-дарс тизимининг афзалликлари нималардан иборат?

33. Замонавий дарсга қандай талаблар қўйилади?

34. Ўқувчилар билиш фаолиятининг индивидуал, гуруҳли, фронтал шаклларида фойдаланиб мутахассислик фани бўйича дарс режаси ва конспектини ишлаб чиқинг.

35. Ҳар бир дарсда ўқувчилар фаолиятини назорат қилишни амалга ошириш ва баҳолаш керакми? Агарда зарур деб ҳисобласангиз мумкин бўлган методик вариантларини кўрсатиб беринг.

36. Таълимни ташхис этиш нима? Унинг моҳияти ҳақида гапириб беринг.

37. Таълимни баҳолаш ёки текшириш ва ташхис ўртасидаги фарқ нималарда кўринади?

38. Назорат ва текшириш тушунчаларини изоҳлаб беринг.

39. Текшириш тизими қандай босқичлардан ташкил топади?

40. Назорат (текширишдан ташқари) ўз ичига қандай тушунчаларни олади? Улар ҳақида маълумот беринг.

41. Таълим жараёнини назорат қилиш ва ҳисобга олишнинг вазифалари нималардан иборат?

42. Таълим натижаларини текшириш ва баҳолашга қўйиладиган педагогик талаблар нималардан иборат?

43. Ўқув фаолияти натижаларини ҳисобга олишнинг турлари ва уларнинг вазифаларини кўрсатиб беринг.

44. Ўқувчилар фаолиятини ҳисобга олишнинг қандай методларини биласиз? Уларнинг ҳар бири ҳақида маълумот беринг.
45. Рейтинг тизими нима? У қандай афзалликларга эга?
46. Қайси сабабларга кўра беш балли баҳолаш мезони ўзини оқламади?
47. Ўқувчиларнинг билим, кўникма ва малакаларини баҳолаш мезонлари қаҳида маълумот беринг.
48. Тарбия жараёнининг моҳиятини қисқача тавсифланг. Тарбия мақсади нимадан иборат?
49. Тарбия жараёнининг ўзига хос хусусиятлари нималардан иборат?Тарбия жараёнида қандай вазифалар ҳал этилади?
50. Жамоа нима?Ўқувчилар жамоасининг ишлаб чиқариш жамоаларидан фарқи нимада?
51. Жамоанинг ўзига хос хусусиятларини тавсифланг. Жамоани шакллантириш босқичларини сананг ва уларнинг ўзига хос хусусиятларига батафсил тўхталинг.
52. Жамоани ташкил этиш методикаси мазмунини сўзланг.
53. Жамоа анъаналари деганда нимани тушунасиз?
54. Фуқаро деб кимга айтилади?Фуқаролик тушунчасининг мазмунини шарҳланг.
55. Фуқаролик тарбиясини ташкил қилишдан кўзланган мақсадни шахсий мулоҳазаларингиз асосида баён этинг.
56. Давлат рамзларини билиш ва уларнинг моҳиятидан хабардор бўлиш фуқаролик тарбиясини ташкил этишда қандай аҳамиятга эга?
57. Сизнинг фикрингизча, фуқаролик тарбияси қандай шакл, метод ва воситалар ёрдамида ташкил этилиши керак?
58. Ватанпарварлик нима ва шахсда ватанпарварлик хислати қандай шакллантирилади?
59. Байналминаллик тарбиясининг моҳияти нимадан иборат?
60. Ўқувчиларни ҳарбий-ватанпарварлик руҳида тарбиялашнинг ижтимоий моҳиятини очиб беринг.
61. Дунёқараш нима?Илмий дунёқараш тушунчаси қандай маънони англатади?
62. Шарқ мутафаккирларининг шахс дунёқарашини шакллантириш борасида қарашлардан намуналар келтиринг.
63. Ақлий тарбия моҳияти нималардан иборат?
64. Меҳнат тарбиясининг мақсад ва вазифалари нималардан иборат?Меҳнаттарбиясинингмазмуниниизоҳланг.
65. «Маънавият», «ахлоқ» тушунчаларининг моҳиятини тушунтиринг.Маънавий-ахлоқий тарбия нима? Унинг моҳияти ҳақида сўзлаб беринг.Маънавий-ахлоқий тарбиянинг вазифалари нималардан иборат эканлигини айтинг.
66. Маънавий-ахлоқий тарбия мазмуни нималарни ўз ичига олади? Унинг асосий талаблари нималардан иборат?Маънавий-ахлоқий тарбия методларини санаб беринг.

67. Нафосат тарбиянинг мақсад ва вазифалари нималардан иборат? Нафосат онг, дид, эҳтиёж, идеалларни изоҳланг.

68. Оилада болани тарбиялаш шакллари изоҳланг. Мактаб ва оила ҳамкорлиги ҳақида сўзланг.

69. Шарқ маънавий меросида оила тарбияси муаммолари.

70. Таълим соҳасидаги Давлат сиёсатининг асосий тамойиллари моҳиятини изоҳлаб беринг.

71. Таълим тизими деб нимага айтилади? Узлуксиз таълим тизими босқичларини санаб беринг.

72. Умумий ўрта таълим муассасалари, академик лицей ва касб-ҳунар коллежларининг вазифалари нималардан иборат?

73. Олий таълим босқичлари, уларнинг моҳиятини ёритиб беринг.

74. Ривожланган хорижий мамлакатларнинг таълим тизими Ўзбекистон Республикаси таълим тизимидан фарқ қиладими? Фарқли жиҳатларни кўрсатинг.

75. Ўзбекистонда таълим тизими қайси муассасалардан ташкил топган?

76. Таълим тизими қандай мақсад ва вазифаларни амалга оширади ва у соҳада қандай педагогик муаммолар мавжуд?

77. Илгари Ўзбекистон ҳудудида таълим тизими қандай йўлга қўйилган ва унинг мазмунини педагогик асослаб кўрсатинг? Ўзбекистон аҳолиси саводсиз бўлганми?

78. Таълим тўғрисидаги Қонунда таълим тизими нималардан иборат?

79. Давлат ва нодавлат таълим муассасаларини қандай тушунасиз ва улар фаолиятида қандай муаммолар ҳал этилиши даркор?

80. Таълим тизимининг ривожланишини таъминловчи илмий-педагогик муассасаларга қайсилари киради ва улар фаолиятида қанақа муаммолар мавжуд?

81. Бошқарув органлари қайси муассасалардан ташкил топган?

82. Нима учун таълим тизими ягона ва узлуксиз?

83. Таълим соҳасидаги давлат сиёсатининг қандай асосий тамойиллари мавжуд ва уларни қандай тушунасиз?

84. Мактабгача, умумий ўрта, ўрта махсус касб-ҳунар таълимларини амалга оширишда қандай педагогик муаммолар мавжуд? Сизнингча бу муаммоларни қандай ҳал этиш мумкин?

85. Мактабгача ва умумий ўрта таълими қандай мақсад ва вазифаларни назарда тутди?

86. Ўрта махсус, касб-ҳунар таълими мазмуни нималардан иборат ва у қайси шаклларда ҳамда қандай мақсад ва вазифаларни амалга оширади?

87. Олий таълим таълим тизимида қандай ўрин эгаллайди? Олий таълим мазмуни, мақсади ва вазифалари нимадан иборат? Олий таълимдан кейинги кадрлар малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш нима мақсадда ва нима учун ташкил қилинади?

88. Мактабдан ташқари таълим қандай мақсадда ва нима учун ташкил қилинади?

89. Мутахассислар нима учун узлуксиз таълим тизими турлари ва уларнинг иш мазмунини билишлари даркор?

90. Таълим тизими бошқаруви нима ва у қандай вазифаларни бажаради? Таълим муассасасини бошқаришда нималарга эътибор берилади? Таълим муассасасини қандай субъектлар томонидан амалга оширилади? Таълим муассасаси фаолиятини ташкил этишда жамоатчилик бошқарувига асосланиш қандай аҳамиятга эга?

91. Таълим муассасаларининг Низомларида қандай ғоялар ёритилади? Таълим муассасасининг Уставлари қандай мақсадларга хизмат қилади?

92. Таълим муассасасини бошқариш тамойиллари нималардан иборат? Таълим муассасалари бошқарув органлари томонидан қандай вазифалар ҳал қилинади?

93. Таълим муассасалари раҳбари (директор, ўқув ишлари ва маънавий-маърифий ишлар бўйича директор ўринбосарлари)нинг асосий вазифалари нималардан иборат? Таълим муассасасида методик ишлар қай тарзда йўлга қўйилади?

94. Педагог кадрлар малакасини ошириш ва уларни аттестатсиядан ўтказишдан қандай мақсад кўзланади?

95. Таълим муассасасининг педагогик фаолиятини бошқаришга таъриф бериш?

96. Менежмент, таълим муассасаси менежменти деганда нимани тушунасиш?

97. Таълим соҳасини бошқариш қайси субъектлар томонидан амалга оширилади? Уларнинг ваколатларига нималар киради? Таълим муассасасида жамоатчилик бошқаруви қандай амалга оширилади?

98. Ривожланиши ва ҳулқида четланишлари бўлган болаларни ўқитиш ва тарбиялаш масалалари билан қайси фан шуғулланади?

99. Коррекцион педагогиканинг вазифаси нимадан иборат? “Коррекция”, “Коррекцион педагогик фаолият” тушунчалари қандай маънони англатади?

100. Аномал ўқувчилар билан қандай коррекцион ишлар олиб борилади?

101. Коррекцион педагогика (дефектология) фаннинг ривожланиш тарихи ҳақида нималарни биласиз?

102. “Ривожланишдаги четланишлар” тушунчаси қандай маънони англатади? Ақли заиф болалар билан қандай коррекцион ишлар олиб борилади?

103. Логопедия нима? Ўқувчилар нутқий бузилиши қандай психологик-педагогик хусусиятларига эга?

104. Оммавий умумий ўрта таълим мактабларида эшитиш қобилияти бузилган болалар билан қандай коррекцион-педагогик ишлар амалга оширилади?

105. Оммавий умумий ўрта таълим мактабларида кўриш қобилияти бузилган болалар билан қандай коррекцион-педагогик ишлар амалга оширилади?

106. Оммавий умумий ўрта таълим мактабларида таянч-ҳаракат аппарати бузилган ўқувчилар билан коррекцион-педагогик ишлар амалга оширилади?

ФАННИ ЎЗЛАШТИРИШ БЎЙИЧА МАСЛАҲАТ ВА ТАВСИЯЛАР

1. Ўз олдингизга ҳақиқатга яқин мақсадлар қўйинг;
  2. Ўзингизнинг кучли ва кучсиз томонларингизни билинг;
  3. Шахсий дастурингизнинг бажарилишини, ўз хатти-ҳаракатларингиз орқали мақсадингизга яқинлашаётганлигингизни доимо таҳлил қилиб боринг.
  4. Узоқ муддатли келажакка режа тузинг.
  5. Машғулотларга доим бир хил вақт: соат, кун, ҳафтада тайёрланинг.
  6. Ўқишдан кўзлаган мақсад ва вазифаларингизни умумий тарзда аниқланг.
  7. Ўқиш мазмунини қандай қилиб бугунги - эртанги касбий амалиётингиз, ёки шунчаки кундалик турмушингиз билан уйғунлаштира олишингизни аниқланг.
  8. Ўқитиш мазмунини осон ўртача ва қийин ўзлаштириладиган қисмларга ажратинг ва уни ўзлаштиришни дастлаб ўртача қийинликдаги, сўнгра қийин ва ниҳоят энг осон қисмини ўзлаштинг.
  9. Ўқиётган материалга ўзингизнинг изоҳларингиз ва таркибий схемалар билан қўшимчалар киритинг. Эҳтимол, кимдир журъат қилиб бу ҳақда баҳслашар.
  10. Топшириқни бажариб бўлгандан сўнг ўзингизга ўзингиз хоҳлаган ёқимли сўзларни айтинг.
  11. Сизга қизиқарли бўлган айрим мавзуларга оид қўшимча адабиётлар ўқинг ёки уни ўртоқларингиз ва ўқитувчи билан муҳокома қилинг.
  12. Билим пухта бўлиши учун ўқув материалининг асосий мазмунини такрорланг, ўтилган материални машқлар ёрдамида мустаҳкамланг.
  13. Ҳар бир талаба билиши лозим бўлган нарсалар:
    - Ўз-ўзини ҳурмат қилиш қанча юқори бўлса, ўқиш натижалари ҳам шунча яхши бўлади;
    - ўқишдаги муваффақиятлар ўқув жараёнини тезлаштиради;
    - ўқишдаги муваффақиятсизликлар эса ўқишни ташлаб кетиш истагини пайдо қилиши мумкин;
    - руҳий тетиклик ва қизиқиш сезгилари ўқишни осонлаштиради.
- Ижодкор педагоглар мотивларни вужудга келтиришга моҳир бўладилар.
- Талабалар бундай ўқитувчилар тўғрисида қуйидаги фикрларни билдиради:
- «Машғулотлар доимо қизиқарли ва турли шаклларда ўтади, мени доим фикрлашга ундайди»;
  - «Ўқитувчининг ўз фанига қизиқиши мени ниҳоятда ҳайрон қолдирди»;
  - «Машғулотлар, уларда фақат кулоқ солиб ўтириш эмас, балки фаол тарзда ишлаш кераклиги учун ҳам ёқади»;
- Талабаларнинг бундай баҳолари ўқитувчига жуда ёқади-да - тўғри эмасми? Зотан у айнан шундай натижага эришиш учун ишлайди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси қонунлари.

1. Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги қонуни. Тошкент. «Шарқ» 2001. Олий таълим меъёрий ҳужжатлари. 3-8 бетлар.
2. Кадрлар тайёрлаш миллий дастури. Т. «Ўзбекистон» 1997. Тошкент. «Шарқ» 2001. Олий таълим меъёрий ҳужжатлари. 18-52 бетлар.

2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Фармонлари ва қарорлари.

3. «Ахборот технологиялари соҳасида кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштириш тўғрисида» Ўзбекистон Республикаси Президенти қарори. Халқ сўзи газетаси, 2005 йил, 3-июн.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси қарорлари.

3. Ислон Каримов. «Эришилган ютуқларни мустаҳкамлаб, янги марралар сари изчил ҳаракат қилишимиз лозим». Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасидаги 2005 йил якунларига бағишланган маърузаси. 10 феврал, 2006 й.
4. «Ўрта махсус, касб-хунар таълими тизими учун дарсликлар ва ўқув адабиётининг янги авлодини яратиш тўғрисида» Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2001 йил 16 августдаги 341-сонли қарори.
5. «2010 йилгача бўлган даврда ўрта махсус, касб-хунар таълими тизими педагог ва муҳандис педагог кадрларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш дастури» Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2001 йил 4-октябрдаги 400-сонли қарори.

4. Ўзбекистон Республикаси Президенти асарлари.

6. Ислон Каримов. «Мамлакатимиз тараққиётининг қонуний асосларини мустаҳкамлаш фаолиятимиз мезони бўлиши даркор» Ўзбекистон Республикаси Олий мажлиси Сенатининг бешинчи ялпи мажлисидаги маърузаси. Халқ сўзи. 2006 йил 25 феврал.
7. Ислон Каримов. Озод ва обод ватан, эркин ва фаровон ҳаёт пировард мақсадимиз. Т., «Ўзбекистон», 2000 й.
8. Ислон Каримов. Ўз келажагимизни ўз қўлимиз билан қурмоқдамиз. Т., «Ўзбекистон» 1999.
9. Ислон Каримов. Ўзбекистон XXI асрга интилмоқда. Т., «Ўзбекистон» 1999 й.
10. Ислон Каримов. Баркамол авлод орзуси Т., «Шарқ» 1999 й.
11. Ислон Каримов. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари. Т., «Ўзбекистон» 1999 й.

5. Ўзбекистон Республикаси вазирликлари меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлари.

12. Ўзбекистон Республикаси олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг «Олий таълимга оид меъёрий ҳужжатларни тасдиқлаш тўғрисида»ги 2000 йил 22 сентябр 251 сонли буйруғи.
13. Ўзбекистон Республикаси олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг «Ижтимоий гуманитар фанлар бўйича маъруза матнларини тайёрлаш ва нашр этиш тўғрисида»ги 2000 йил 19 июн 176 сонли буйруғи.

6. Дарсликлар

14. Е.Н. Пронина, В.В. Лукашевич. “Психология и педагогика”. Учебник для студентов ВУЗов. – М.: элит, 2004.
15. Педагогика профессионального образования. Под. ред. В.А. Слостенина. Москва «Академия». 2004.
16. Слостенин В.А., Исаев И.Ф., Михенко А.И., Шиянов Е.Н. Педагогика. – Москва: Школьная пресса, 2004.
17. Психология и педагогика. Под. ред. А.А. Радугина. Москва 2003.
18. Слостенин В.А., Исаев И.Ф., Михенко А.И., Шиянов Е.Н. Педагогика. Учебное пособие. – М.: Школьная Пресса, 2002.
19. Беспалко В.П. Слагаемые педагогической технологии. М.: «Педагогика» 2000 г.
20. Бордовская Н.В., Реан А.А. «Педагогика» Учебник для вузов Санкт-Петербург «Питер», 2000 г.

7. Ўқув қўлланмалар

22. Хўжаев Н., Мамажонов И. Янги педагогик технологиялар. Маърузалар матни. – Т. 2005.
23. Мамажонов И. Касбий таълим услубиёти. Маърузалар матни. – Т., 2005.
24. Хўжаев Н., Шарипов Ш. Махсус фанларни ўқитиш методикаси. Маърузалар матни. – Т., 2005.
25. И. Иномов, И. Мамажонов Иқтисодий тарбия назарияси. – Т.: Талаба 2005.
26. Мамажонов И. Янги педагогик технологиялар. Масалалар тўплами. – Т., 2005.
27. Мамажонов И. Касбий таълим услубиёти. Масалалар тўплами. – Т., 2005.
28. Йўлдошев Ж., Усмонов С. Педагогик технология асослари. – Т., Ўқитувчи, 2004.
29. Волжский А. Методика воспитательной работы с молодежью. – М., 2003.
30. Котов В. Воспитательная работа в школе: опёт и проблемў. – СПб.: Сев. сияние 2003.
31. Саидахмедов Н. Янги педагогик технологиялар. – Т.: Молия, 2003.
32. Тожибоева Д. Иқтисодиёт назарияси фанини ўқитиш методикаси. – Т. 2003.
33. Хўжаев Н. ва бошқалар. Педагогика асослари. – Т., 2003.
34. Хўжаев Н. ва бошқалар. Таълим назарияси. – Т., 2003.
35. Баубекова Г.Д., Халикова Г.Т. Образование: опёт, проблемў, перспективў. – Т., 2002.
36. Зиёмухаммадов Б., Абдуллаева Ш. Илғор педагогик технология: назария ва амалиёт. «Маънавият асослари» дарси асосида ишланган услубий қўлланма. – Т., 2001.
37. Хўжаев Н. ва бошқалар. Янги педагогик технологиялар. – Т.: Фан, 2002.
38. Шуркова Н. Е. Педагогическая технология. – М.: Педагогическое общество России. 2002.
39. Новый педагогические и информсионнўе технологии в системе образования. – М.: Академия, 2002.

- 40.Тожиев М., Салахутдинов Р., Баракаев М., Абдалова С. Таълим жараёнида замонавий ахборот технологиялари. – Т., 2001.
- 41.Сонневелд Г. Ўзбекистонда касб-хунар таълими ислохотида кўмак. ТАСИС лойиҳаси. – Т., 2001.
- 42.Замонавий таълим технологиялари: мазмуни, лойиҳалаштириш ва амалга ошириш. Экспрес қўлланма. – Т., 2001. ТАСИС лойиҳаси.
- 43.Очилов М. Янги педагогик технологиялар. Ўқув қўлланма – Навоий: Насаф, 2000.
- 44.Юзвяичение П.А. Теория и практика модульного обучения. – М.: Каунас, 2000.
- 45.Решетников П. Е. Нетрадиционная технологическая система подготовки учителей: рождения мастера. – М.: Владос, 2000.
- 46.Монахов В.М. Аксиоматический подход к проектированию пед. технологии. 2000.
47. Кларин В.М. Педагогическая технология в учебном процессе. – М.: Знание, 2000.
- 48.Педагогические технологии: Что это такое и как их испозоват в школе. Под ред. Т.И. Шамовой, П.И. Третьякова. – М., 2000.
- 49.Подласўй И.П. «Педагогика» в 2 книгах. – М.: Владос, 1999.
- 50.Фарберман Б. Л. Передовўе педагогические технологии. – Т.: Фан, 2000.
- 51.В. Каримова. Ижтимоий психология ва ижтимоий амалиёт. – Т.: Университет, 2000.
- 52.Очилов М. Янги педагогик технологиялар. – қ.: Насаф, 2000.

8.Монография ва илмий мақолалар

- 53.Толипов Ў., Усмонбоева М. Педагогик технология: назария ва амалиёт. – Т.: Фан, 2005.
- 54.Саченчо И.П. Диагностика развития педагогического творчества учителя. – Пятигорск, 2002.
- 55.Гулбоев Т, Янги педагогик технологиялар ва уларни таълим жараёнига тадбиқ этиш. – Навоий, 2001.

9.Докторлик, номзодлик ва магистрлик диссертасиялари

- 60.Чориев Р. «Инженер-педагогларнинг касбий малакаларини шакллантириш» номзодлик диссертасияси. – Т.,2005.
- 61.Маҳкамов М. «Бўлажак тарбиячиларнинг педагогик мулоқот маданиятини шакллантириш» номзодлик диссертасияси. – Т.,2005.
- 62.Раҳимов. Б «Бўлажак ўқитувчида касбий маданий муносабатларнинг шаклланиши» номзодлик диссертасияси. – Т.,2004.
- 63.Ражабова С. «Касб-хунар коллежи ўқитувчисининг касбий маҳоратини оширишнинг ташкилий педагогик асослари» номзодлик диссертасияси. – Т.,2004.
- 64.Нуриддинов Б. «Касб таълими ўқитувчилари малакасини оширишда фаол ўқитиш методларидан фойдаланишнинг илмий педагогик асослари». номзодлик диссертасияси. – Т.,2002.

65.А. Абдиев. «Касб-хунар коллежларида иқтисодий таълим ва тарбия жараёнларини такомиллаштириш йиллари». – Т., 2002. Магистрлик диссертасияси.

66.Ш. Салиев. «Касб-хунар коллежлари учун иқтисодчи кадрлар тайёрлаш йиллари». – Т., 2002. Магистрлик диссертасияси.

67.И. Мамажонов «Бўлажак иқтисодчи ўқитувчи кадрлар тайёрлашда янги педагогик технологиялардан фойдаланиш» Т., 2001. Магистрлик диссертасияси.

10.Илмий амалий анжуманлар маърузалар тўплами

68.Фарберман Б. Л. Раздаточнўе материалў методического семинара по передовўм педагогическим технологиям. – Т.: 13-14-15 июня 2005.

69.Илғор педагогик технологиялар асрсида дарс ўтиш йиллари. Ўқув услубий ишланмалар тўплами. – Т.: ТДИУ. 2005.

70.Педагогик ва ахборот технологиялари: ютуқлар ва истиқболлари. – Т. ЎзПФИТА. 2003.

71. «Таълим самарадорлигини ошириш йиллар» мавзусидаги семинар тренинг материаллари. – Т.: 2002.

72.Иқтисодий таълим: назария, тажриба, муаммолар ва истиқбол. Халқаро илмий-амалий анжуман. 19 апрел, 2001.

11.Газета ва журналлар

73.Иқтисодиёт ва таълим. // Журнал. 2005 йил 1-2 сонлари.

74.Халқ таълими. // Журнал. 2005 йил 1-2 сонлари.

75.Таълим ва тарбия. // Журнал. 2005 йил 3-4 сонлари.

76.Иқтисодиёт ва таълим. // Журнал. 2004 йил 1-2 сонлари.

77.Халқ таълими. // Журнал. 2003 йил 3-6 сонлари.

78.Маърифат.// Газета. 2003 йил 18 апрел сони.

79.Маърифат.// Газета. 2002 йил 26 май сони.

12.Интернет сайтлари

82. www.plekhanov.ru

83. www.tgeu.uz

84. www.tatu.

85. www.pomorsu.ru

86. www.MTU-NET.ru

87. www.bankreferatov.ru

88. www.elsu.ru

13.Электрон дарслик ва ўқув қўлланма

89.Г. Очилова. “Педагогика” дарслик. – Т., 2005.